

บทที่ 2

สภาพทั่วไปของเกาะชวาก่อนการเข้ามาปกครองของอังกฤษ

เกาะชวาเป็นเกาะที่มีความสำคัญที่สุดในบรรดาเกาะต่างๆที่รวมกันเป็น หมู่เกาะอินเดียนตะวันออก ซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศสาธารณรัฐอินโดนีเซียในปัจจุบัน แม้ว่าเกาะชวาจะไม่ใช่อะไรที่ใหญ่ที่สุดในหมู่เกาะแต่ก็เป็นพื้นที่ที่มีประชากรหนาแน่นที่สุด เนื่องจากแทบทุกส่วนของเกาะมีพัฒนาการของชุมชนมนุษย์ และการเพิ่มจำนวนประชากรมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ อาณาจักรที่สำคัญ ซึ่งเป็นแหล่งสร้างสรรค์ทางอารยธรรมแหล่งใหญ่ในหมู่เกาะอินเดียนตะวันออก เช่น มัชปาหิต (Majapahit) และมะตะรัม (Mataram) รวมทั้งเป็นที่ตั้งของเมืองท่าสำคัญๆเช่น ปัตตาเวีย บันเต็น สุราบายา (Surabaya) อันนำมาซึ่งพัฒนาการทางเศรษฐกิจของเกาะนี้ จึงทำให้เกาะชวามีความสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ของหมู่เกาะอินเดียนตะวันออก

ก่อนการเข้ามาปกครองของชาติตะวันตก เกาะชวาแบ่งออกเป็น 2 ภูมิภาคคือ ชวาตะวันออกและชวตะวันตก* ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าความอุดมสมบูรณ์ของผืนดินมีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชาวชวา ทั้งนี้เพราะประชากรส่วนใหญ่นิยมประกอบอาชีพเกษตรกรรม¹ นอกจากนี้ในบริเวณชายฝั่งทะเลยังเป็นบริเวณที่ประชาชนนิยมตั้งถิ่นฐานทั้งนี้เพื่อทำการประมงและการค้า

ประชากรส่วนใหญ่อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นในแถบชวตะวันตก ทางบริเวณชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือ รวมไปถึงชวากลาง เพราะเป็นบริเวณที่เอื้อต่อการเพาะปลูก และการค้า ส่วนทางด้านฝั่งตะวันออกและตลอดแนวชายฝั่งทางตอนใต้ของเกาะนั้น ประชากรอาศัยอยู่เบาบาง ทำให้แต่ละภูมิภาคของเกาะชวาก็มีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านการปกครอง การประกอบอาชีพ สภาพสังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และผลประโยชน์ทางการค้า²

ก่อนการเข้ามาปกครองของอังกฤษนั้น ดินแดนบนเกาะชวามีทั้งส่วนที่อยู่ภายใต้การปกครองโดยตรงและที่เป็นดินแดนในอารักขาของฮอลันดา จากการที่บริษัทอินเดียตะวันออกของ

---

* การแบ่งเกาะชวาออกเป็น 2 ภูมิภาคนี้มาจากการศึกษาของ แสตมฟอร์ด แรฟเฟิลส์ ในงานเขียนของเขาเรื่อง *History of Java* ซึ่งถือเป็นงานเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อินโดนีเซียในยุคแรกๆ ดูใน Stamford Raffles, *History of Java vol 1* (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1982), p. 8.

¹ ภาวศร ทองประเสริฐ, *อินโดนีเซีย: อดีตและปัจจุบัน* (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 3.

² Ann Kumar, "The development of Indonesia Society from the coming of Islam to present Day," in Harry Aveling (ed.), *The Development of Indonesian Society* (Australia: University of Queensland Press, 1979), p. 3.

ฮอลันดาหรือวีโอซี เข้ามายึดครองเมืองท่าจาชกราดา (Jayakarta) ของรัฐสุลต่านบันเต็นบนชายฝั่งตอนเหนือของชาวตะวันตก และสถาปนาเป็นเมืองท่าศูนย์กลางทางการค้าของบริษัทในชื่อเมืองปัตตาเวีย ใน ค.ศ. 1619 บริษัทได้แต่งตั้งให้ ยาน ปีเตอร์ โจน คูน (Jan Pieterszoon Coen) เข้ามาปกครองในฐานะผู้ว่าการแห่งเมืองปัตตาเวีย (Governor - General) ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้ามาบีบบทบาทของฮอลันดาในเกาะชวา แม้ว่าก่อนหน้านั้นฮอลันดาได้เคยเข้ามาหาผลประโยชน์ในบริเวณนี้หลายครั้งแล้วก็ตาม ตั้งแต่ ค.ศ. 1619 วีโอซีได้ใช้ปัตตาเวียเป็นที่มั่นในการบริหารงานและขยายอิทธิพลภายในเกาะชวาเรื่อยมา

ในช่วงแรก วีโอซีมุ่งแต่เพียงการสร้างผลประโยชน์ทางการค้าโดยไม่ต้องการที่จะแทรกแซงการเมืองภายในของรัฐจาริดพื้นเมืองบนเกาะชวา³ แต่สถานการณ์ภายในเกาะชวา โดยเฉพาะความขัดแย้งภายในรัฐสุลต่านบันเต็นและอาณาจักรมะตะรัม มีส่วนสำคัญที่ทำให้วีโอซีต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองภายในรัฐต่างๆ ในเกาะชวา ทำให้ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 วีโอซีสามารถเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในเกาะชวา จนมีอิทธิพลทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ จนกระทั่งปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 วีโอซีประสบความสำเร็จอย่างมากภายในบริษัทซึ่งนำไปสู่การล้มละลาย หลังจากนั้นบริษัทก็ตกอยู่ภายใต้การดูแลของรัฐบาลฮอลันดา

ช่วงเวลาที่รัฐบาลฮอลันดาปกครองชวานั้น นอกจากจะต้องปรับปรุงการบริหารงานต่างๆ ภายในเกาะแล้ว ยังได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในยุโรป โดยเฉพาะการเกิดสงครามนโปเลียน พร้อมๆกับการเตรียมรับมือกับอังกฤษที่กลับเข้ามาบีบบทบาทในบริเวณคาบสมุทรมลายูและหมู่เกาะอินเดียนตะวันออก ซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

1. สภาพโดยทั่วไปของเกาะชวา

ภายในเกาะชวานั้น ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีการพัฒนาทางด้านการเกษตรและสาธารณูปโภคในส่วนต่างๆของเกาะ ซึ่งมีผลต่อการเพิ่มขึ้นของประชากรเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากใน ค.ศ. 1804 เจ้าหน้าที่ชาวดัชต์คำนวณได้ว่า มีจำนวน

---

³ M.C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia, c.1300 to present* (London and Basingstoke: Macmillan, 1981), p. 27.

ประชากรของเกาะชวาเพิ่มมากขึ้น โดยเริ่มขยายตัวมาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18⁴ การเพิ่มขึ้นของประชากรในชวานั้นส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความสงบที่เกิดขึ้นในเกาะชวา นับตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเกียนติ (The Treaty of Giyanti)^{*} ใน ค.ศ. 1755⁵ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีการบุกเบิกที่ดินในเกาะชวาเพื่อใช้ในการเพาะปลูกเป็นจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของพื้นที่ที่ใช้ในการทำการเกษตรภายในเกาะชวานั้นก็เป็นที่ไปแต่เฉพาะบริเวณที่ราบสูงปรีอังกัง (Priangan) ของชวาตะวันตก เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าบริเวณอื่นๆ

จากการสังเกตของแรฟเฟิลส์ ในขณะที่ดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าการประจำที่เกาะชวา ได้อธิบายไว้ในหนังสือ *History of Java* เกี่ยวกับประเด็นการเพิ่มขึ้นของประชากรในเกาะชวา ก่อนที่อังกฤษเข้ามาปกครองไว้ว่า การแต่งงานเร็วภายในชุมชนมีส่วนทำให้ประชากรในชวาเพิ่มมากขึ้น⁶ ซึ่งการเพิ่มจำนวนประชากรมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของชวา⁷ ทั้งนี้เพราะการมีประชากรมากเท่ากับเป็นการเพิ่มจำนวนแรงงานในการทำการเกษตรด้วย โดยเฉพาะแรงงานของคนในวัยหนุ่มสาว เนื่องจากคนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมีสุขภาพแข็งแรง ทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานมีมากขึ้น

นอกจากนี้ ความต้องการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ถือเป็นอีกเหตุผลหนึ่งของการขยายตัวทางการเกษตรภายในเกาะชวา ทั้งนี้เพราะตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ความสนใจของชาติตะวันตกที่มีต่อหมู่เกาะอินเดียนตะวันออก เปลี่ยนจากให้ความสนใจเฉพาะการค้าทางทะเลและ

⁴P.B.R. Carey, "Aspects of Javanese history in the nineteenth century," in *The Development of Indonesian Society from the Coming of Islam to the Present Day* (Australia: University of Queensland Press, 1987), p. 45.

^{*}ในวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1755 ที่หมู่บ้านเกียนติ ทางตอนใต้ของสุระการ์ตาในชวากลาง ถือเป็นสัญญาที่ยุติความขัดแย้งจากสงครามสืบราชสมบัติครั้งที่ 3 ซึ่งเริ่มเมื่อ ค.ศ. 1746 จากการที่เจ้าชายมังกุกุมิ (Pangeran Mangkubumi) ต่อต้าน ชูชูฮุนันปากูโบโวไนที่ 2 (Susuhunan Pakubuwana II) ประมุขแห่งอาณาจักรมะตะรัม โดยบริษัทวีไอซีได้เข้าแทรกแซงโดยยอมรับว่าเจ้าชายมังกุกุมิ มีสถานะเป็นประมุขของนครรัฐอีกพระองค์หนึ่ง พร้อมกับมีการแบ่งอาณาจักรมะตะรัมออกเป็น 2 ส่วนคือ นครรัฐชอกยาคาร์ตา ปกครองโดยสุลต่านมังกุกุมิ และนครรัฐสุระการ์ตา ปกครองมะตะรัมโดยชูชูฮุนัน ปากูโบโวไนที่ 2 สนธิสัญญานี้ถือเป็นการยุติที่มีมาเป็นเวลายาวนานของอาณาจักรมะตะรัม คูใน M.C. Ricklefs, *Jogjakarta under Sultan Mangkubumi, 1749 - 1792: A History of the Division of Java* (London: Oxford University Press, 1978), p. 73.

⁵M.C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia, c.1300 to Present*, p. 129

⁶Stamford Raffles, *History of Java vol 1*, p. 20.

⁷P.B.R. Carey, "Aspects of Javanese history in the nineteenth century," in *The Development of Indonesian Society from the Coming of Islam to the Present Day*, p. 46.

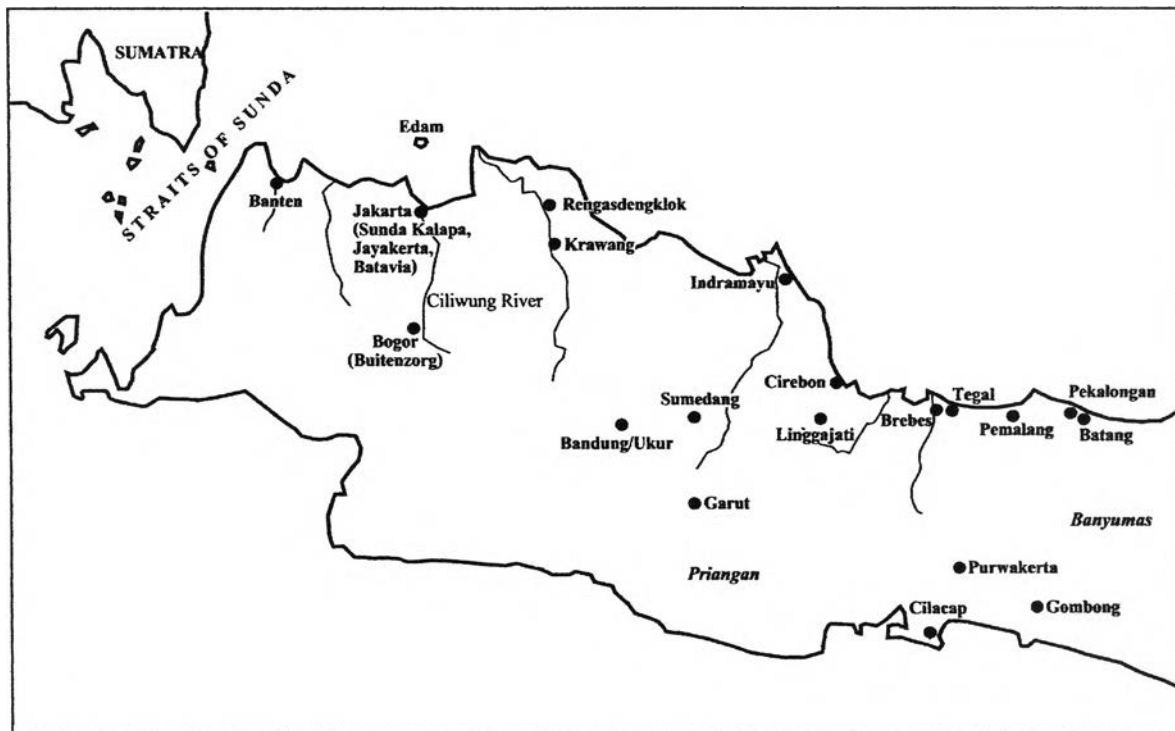
เครื่องเทศ ไปเป็นให้ความสนใจต่อผลผลิตทางการเกษตรภายในเกาะชวา โดยเฉพาะข้าว กาแฟ และฮ้อย (เพื่อนำมาทำเป็นน้ำตาล) ทั้งนี้เพราะการค้าเครื่องเทศไม่ได้ให้ผลประโยชน์มหาศาล เหมือนดังที่เคยเป็นมา และผลผลิตทางการเกษตรนั้นสามารถทำรายได้ในตลาดโลกได้

การที่ความสำคัญของการค้าเครื่องเทศลดลงในสายตาของบริษัทวีไอซีนั้น จะเห็นได้จากการที่วีไอซีไม่มีการผูกขาดพริกไทยอย่างถาวร รวมทั้งการลดทั้งจำนวนเรือสินค้าและการควบคุมการค้าหมู่เกาะ ในขณะเดียวกันวีไอซีหันมาให้ความสนใจกับการแบ่งสรรที่ดินการเพาะปลูกภายในเกาะชวามากยิ่งขึ้น⁸ จะเห็นได้ว่า วีไอซีเปลี่ยนสถานะจากการเป็นคนกลางรับเครื่องเทศจากหมู่เกาะโมลุกกะมาไว้ที่เกาะชวาเพื่อส่งออก มาเป็นการใช้เกาะชวาเป็นแหล่งผลิต ข้าว กาแฟ และน้ำตาล ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ภายในเกาะมีการขยายพื้นที่การเพาะปลูกมากขึ้น ส่งผลให้ประชากรเพิ่มมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากความต้องการแรงงานในการเพาะปลูก

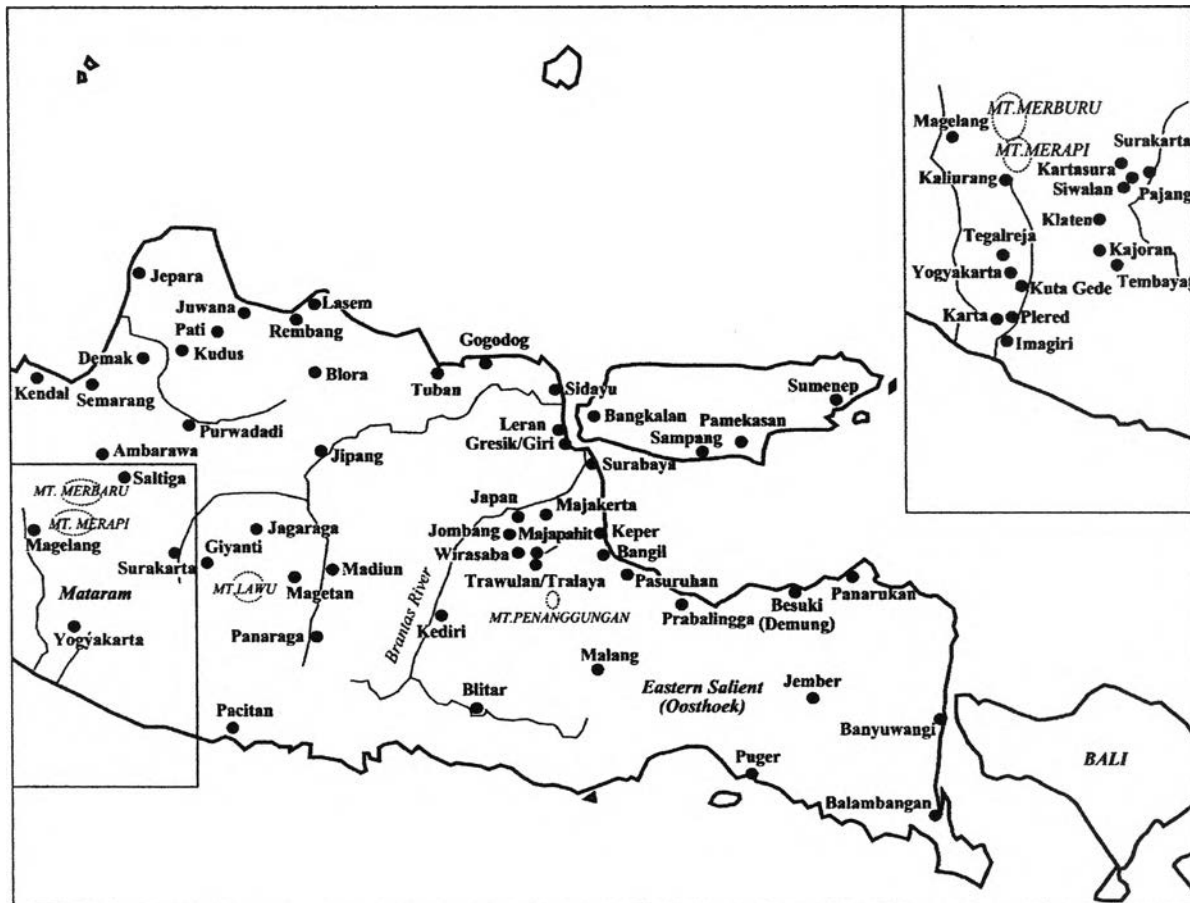
⁸James L Peacock, *Indonesia: Anthropological Perspective* (USA: Goodyear Publishing Company, 1973), p. 40.

รูปที่ 1 แผนที่แสดงเมืองต่างๆในชวาตะวันตก

ที่มา: M.C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia, c.1300 to present* (London and Basingstoke: Macmillan, 1981), p. 312.

รูปที่ 2 แผนที่แสดงเมืองต่างๆในชวากลางและชวตะวันออก

ที่มา: M.C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia, c.1300 to present* (London and Basingstoke: Macmillan, 1981), p. 313.

2. เขตการปกครองภายในเกาะชวา

เมื่อบริษัทวีไอซีประสบความสำเร็จในการสร้างอิทธิพลของคนเหนือรัฐจารีตพื้นเมืองบนเกาะชวา ตั้งแต่ตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 สภาพทั่วไปของเกาะชวาก่อนการเข้ามาของอังกฤษ นอกจากประชากรจะเพิ่มมากขึ้นแล้ว เจ้าหน้าที่ของวีไอซีที่เข้ามาทำงานในเกาะชวาต้องประสบกับความยากลำบากในการบริหารงาน เนื่องจากเกาะชวาเป็นเกาะขนาดใหญ่และมีพื้นที่ที่กว้างขวาง และยังมีเทือกเขาสูงทอดเป็นแนวยาวขวางกั้นภูมิภาคต่างๆที่มีความอุดมสมบูรณ์ออกจากกันเป็น

เขตๆ⁹ จึงทำให้เป็นอุปสรรคที่จะทำให้เกิดความเป็นเอกภาพที่มั่นคงถาวรได้ยาก ด้วยเหตุนี้เจ้าหน้าที่ของวีไอซีจึงต้องแบ่งพื้นที่ในเกาะชวาเป็นเขตเพื่อให้สามารถปกครองได้อย่างทั่วถึง ซึ่งสามารถแบ่งการปกครองเกาะชวาของฮอลันดาได้ดังนี้คือ

- 2.1. บริเวณที่เจ้าหน้าที่ของฮอลันดาปกครองโดยตรงคือ บริเวณชวาตะวันตก บริเวณชายฝั่งทางเหนือ และ บริเวณชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือ ดินแดนที่สำคัญได้แก่ ปัตตาเวีย บันเต็น และชิเรบอน (Chirebon)
- 2.2. บริเวณที่เจ้าหน้าที่ของฮอลันดาปกครองโดยทางอ้อมคือ บริเวณชายฝั่งตะวันออก ดินแดนที่สำคัญได้แก่ สุราบายา โอสท์ฮุค (Oosthoek) หรือพื้นที่บริเวณตะวันออกสุดของเกาะชวา
- 2.3. เขตปกครองอิสระได้แก่ บริเวณที่เป็นที่ตั้งของราชสำนักในชวากลางคือ นครรัฐชอกยาคาร์ตา และนครรัฐสุระการ์ตา

2.1. บริเวณที่เจ้าหน้าที่ของฮอลันดาปกครองโดยตรง

บริเวณนี้เป็นบริเวณที่ปกครองโดยเจ้าหน้าที่ของบริษัทโดยตรง เป็นบริเวณที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ มีความเจริญทางเศรษฐกิจ และมีการขยายตัวทางการเกษตร ด้วยเหตุนี้จึงเป็นบริเวณที่มีประชาชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ซึ่งประชากรส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในบริเวณที่นาหรือพื้นที่ที่สามารถทำการเกษตรได้ รวมทั้งบริเวณสถานีการค้าและบริเวณที่มีการติดต่อซื้อขายทำการค้า โดยมีอาณาจักรที่สำคัญคือ

2.1.1 รัฐสุลต่านบันเต็น

บันเต็นตั้งอยู่บนพื้นที่ปลายตะวันตกของเกาะชวาริมฝั่งช่องแคบซุนดา เป็นรัฐสุลต่านที่เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาจากอาณาจักรฮินดูโบราณที่มีชื่อเรียกว่า อาณาจักรปัดจาจารัน (Padjajaran) บันเต็นเป็นอาณาจักรที่มีความรุ่งเรืองในช่วงต้นถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 ปกครองโดยสุลต่าน การสถาปนารัฐสุลต่านบันเต็นเกิดขึ้นใน ค.ศ. 1527 เป็นผลจากการสนับสนุนของรัฐสุลต่านเดมັก (Demak)¹⁰ ซึ่งเป็นอาณาจักรในชวาตะวันออกที่รุ่งเรืองขึ้นแทนที่อาณาจักรฮินดูโบราณคือ มัชปาหิต มาตั้งแต่ ค.ศ. 1520¹¹

⁹ ภูวคล ทรงประเสริฐ, อินโดนีเซีย: อดีตและปัจจุบัน, หน้า 82.

¹⁰ Claude Guillot, *The Sultanate of Banten* (Indonesia: Gramedia Book, 1990), p. 18.

¹¹ P.B.R. Carey, "Aspects of Javanese history in the nineteenth century," in *The Development of Indonesian Society from the Coming of Islam to the Present Day*, p. 47.

บันเต็นเป็นรัฐที่มีความมั่งคั่งและมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะพริกไทย ดังนั้น การค้าพริกไทย จึงเป็นการค้าที่สำคัญของบันเต็น โดยมีพื้นที่สำหรับทำไร่พริกไทยขนาดใหญ่อยู่บนฝั่งลำปุง (Lampung) อยู่ตอนใต้สุดของเกาะสุมาตราตรงข้ามกับบันเต็น จากการที่บันเต็นมีเขตที่เหมาะสมกับการทำการค้าเนื่องจากตั้งอยู่บริเวณช่องแคบซุนดา จึงมีลักษณะเป็นเมืองท่าอิสระที่สามารถทำการค้าได้กับทุกๆชาติ ทำให้รัฐสุลต่านแห่งนี้เป็นที่รวมของชุมชนการค้าต่างชาติได้แก่ ซุนดา (Sunda) บูกิส (Bugis) มาเลย์ (Malay) เป็นต้น¹²

ในช่วง ค.ศ.1750 เป็นช่วงที่สุลต่านแห่งบันเต็นอ่อนแอ ทำให้บริษัทวีไอซีเข้ามาแทรกแซง เป็นผลให้บันเต็นยอมยกพื้นที่ทางตะวันตกที่ติดกับบริเวณรอบนอกของปัตตาเวียให้กับบริษัทด้วย การเข้ามาแทรกแซงของบริษัทวีไอซีทำให้การปกครองภายในบันเต็นเริ่มไม่เป็นเอกภาพ

ก่อนที่อังกฤษจะเข้ามามีความสำคัญของบันเต็นเริ่มลดลง ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความยุ่งยากที่เกิดขึ้นใน ค.ศ.1808 สืบเนื่องมาจากการเกิดการแย่งชิงราชบัลลังก์ เป็นผลให้เกิดกบฏขึ้นทั่วไปในบริเวณนี้ และในที่สุดก็อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลที่ปัตตาเวีย โดยยังคงมีสุลต่านปกครองอยู่ ในด้านการค้า จากการที่ความต้องการพริกไทยลดลง ทำให้การค้าพริกไทยซึ่งเป็นสินค้าหลักของบันเต็นซบเซาลงอย่างมาก

การกล่าวว่าบันเต็นมีความสำคัญน้อยลง ในสายตาของรัฐบาลฮอลันดาที่ปกครองชวา * นั้น อาจเป็นผลจากการที่บันเต็นตกอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลฮอลันดาที่ปัตตาเวีย จึงทำให้ความสำคัญในทางการเมืองของบันเต็นลดลงอย่างมาก เนื่องจากรัฐบาลฮอลันดา มองว่าบันเต็นไม่ใช่รัฐอิสระอีกต่อไปแต่เป็นส่วนหนึ่งของปัตตาเวีย แต่หากมองในทางเศรษฐกิจแล้ว แม้ว่ารายได้หลักจากการค้าพริกไทยจะลดลง แต่บันเต็นก็ยังคงมีความสำคัญในฐานะเมืองท่าทางทะเลที่เป็นศูนย์กลางของการค้าในเกาะชวา

2.1.2. ปัตตาเวียและบริเวณใกล้เคียง

ปัตตาเวียถือเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญมากที่สุดในการค้าชวาตั้งอยู่บนชายฝั่งตอนเหนือของพื้นที่ปลายตะวันตกของเกาะชวา เป็นบริเวณที่มีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นเนื่องจากเป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์¹³ เป็นบริเวณพื้นที่มีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นเมืองท่าที่

¹²Ibid.

* เรียกว่ารัฐบาลฮอลันดาเพราะว่าในขณะนั้นรัฐบาลฮอลันดาเข้ามาปกครองเกาะชวาแทนบริษัทวีไอซี ตั้งแต่ ค.ศ.1799

¹³Stamford Raffles, *History of Java* vol. 2 (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1982), p. 246.

สำคัญ ทำให้มีการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจอยู่ตลอดเวลาและเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้บริษัทวีไอซี มองเห็นความสำคัญของเมืองนี้และพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางอำนาจของคน ทั้งทางการค้า การบริหาร การทหาร ด้วยเหตุนี้ปัตตาเวียจึงเป็นบริเวณที่วีไอซีเข้ามามีอำนาจอย่างเต็มที่

ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ปัตตาเวียถือเป็น “ราชินีแห่งตะวันออก” (Queen of the East)¹⁴ จอห์น บาร์โรว์ (John Barrow) ซึ่งเดินทางจากอังกฤษไปยัง เมืองริโอ เดอ จาเนโร (Rio de Janeiro) ในบราซิล เมื่อ ค.ศ.1792 กล่าวถึงปัตตาเวียไว้ว่า

...ตั้งแต่เคยพบมา ไม่มีเมืองท่าไหนที่ตั้งแต่ออกจากปอดคัมพ์ จะมี จำนวนเรือมาเทียบท่ามากมายเท่ากับปัตตาเวีย ส่วนใหญ่จะเป็นเรือของชาวคัตซ์ อินเดีย อังกฤษจากเบงกอล มัทราส บอมเบย์ เรือสำเภากิจ รวมทั้งชาวมาเลย์ และชาว...¹⁵

ภายในเมืองปัตตาเวีย นั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนที่สำคัญคือ เขตภายในกำแพงเมือง ปัตตาเวีย อันเป็นบริเวณที่ผู้ว่าการและสภาที่ปรึกษาใช้ในการบริหารราชการบ้านเมือง โดยมีตลาดการค้าซึ่งชาวจีนจำนวนมากและชาวมาเลย์เข้ามาทำกิจการขนาดเล็ก ในขณะที่ชาวยุโรปอาศัยอยู่รอบนอกแถบชานเมืองซึ่งเป็นเขตเชิงเขาของภูเขาไฟซาหลัก (Gunung Salak) พื้นที่บริเวณที่มีศูนย์กลางอยู่ที่บ้านพักตากอากาศของผู้ว่าการประจำชวา เรียกว่าเขตเบาเดนซอร์ค (Buitenzorg) เป็นบริเวณที่มีที่คินอุมสมบูรณ์และเป็นผืนขนาดใหญ่อากาศเย็นสบาย เป็นที่อยู่อาศัยของบรรดาเจ้าหน้าที่ของวีไอซี นอกจากบ้านของเจ้าหน้าที่วีไอซีเหล่านี้จะมีขนาดใหญ่แล้ว ยังได้รับสิทธิในการเป็นเจ้าของที่ดินในบริเวณนี้อีกด้วย¹⁶

บริเวณเขตรอบนอกปัตตาเวีย (Environ of Batavia ; Ommelanden) ซึ่งเป็นบริเวณที่ห่างออกไปจากปัตตาเวีย ส่วนใหญ่จะเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าพื้นเมืองที่เกษียณอายุหรือถูกปลดจากตำแหน่งจากการเข้ามาของฮอลันดาตั้งแต่ ค.ศ.1619¹⁷ ที่ดินส่วนใหญ่ชาวตะวันตกและชาติอื่นเป็นเจ้าของแต่เดิมบริเวณนี้ไม่ปลอดภัยสำหรับชาวยุโรป เพราะจะมีภัยคุกคามจากคนพื้นเมืองกลุ่มต่างๆที่อยู่นอกเขตปกครองของเมืองปัตตาเวีย นอกจากนั้นยังมีสัตว์ป่าเป็นจำนวนมาก หากจะ

¹⁴Ibid. และ Gerrit J. Knaap, *Shallow Waters, Rising Tide* (Leiden: KITLV, 1996), p. 19.

¹⁵Gerrit J. Knaap, Ibid.

¹⁶P.B.R. Carey, “Aspects of Javanese history in the nineteenth century,” in *The Development of Indonesian Society from the Coming of Islam to the Present Day*, p. 47.

¹⁷Stamford Raffles, *History of Java* vol 2, p. 247.

เดินทางจะต้องพกอาวุธติดตัว¹⁸ นอกจากนี้ยังมีชาวจีนที่ทำกิจการโรงงานน้ำตาลอยู่ในบริเวณนี้ เนื่องจากบริเวณชายฝั่งส่วนใหญ่มีคัมมะพร้าวอยู่เป็นจำนวนมากต่อมาเมื่ออังกฤษเข้ามาปกครองได้รวมเข้าไว้ในเขตเบเนนเซอร์ก

ปัตตาเวียถือเป็นศูนย์กลางการค้าในเกาะชวา เนื่องจากพื้นที่เอื้ออำนวยต่อการทำการค้าทางทะเล และมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นที่รองรับสินค้าและวัตถุดิบที่ส่งมาจากดินแดนตอนในของชวา จึงทำให้เป็นบริเวณที่มีความสำคัญ และเนื่องจากเป็นบริเวณที่เป็นศูนย์กลางในทุกๆ ด้าน จึงเป็นเขตที่มีความหลากหลายของเชื้อชาติไม่ว่าจะเป็นชาวจีน มาเลย์ รวมทั้งชาวตะวันตกชาติอื่นๆ ที่เข้ามาทำการค้าขนาดเล็ก

การที่ภายในปัตตาเวียประกอบด้วยประชาชนหลายเชื้อชาตินั้น นอกจากชาวต่างชาติจะเข้ามาเพื่อทำการค้าแล้ว ยังมีอีกส่วนหนึ่งที่เข้ามาเป็นแรงงาน เนื่องจากภายในปัตตาเวียและบริเวณรอบๆ ส่วนใหญ่นิยมการปลูกข้าว ถั่ว ฝ้าย และผลิตน้ำตาลอ้อยเป็นจำนวนมาก¹⁹ โดยเฉพาะในช่วง ค.ศ. 1800 น้ำตาลที่มาจากบริเวณรอบนอกของปัตตาเวียเป็นที่ต้องการมาก น้ำตาลส่วนใหญ่ผลิตจากโรงงานที่ควบคุมโดยชาวจีน ซึ่งแม้ว่าจะเป็นเพียงโรงงานเล็กๆ แต่ก็สามารถดึงดูดแรงงานชาวชวาในบริเวณใกล้เคียงเช่น บันเต็น จีเรเบน และเมืองในเขตชวากลางให้เข้ามาทำงานในโรงงาน²⁰

อาจกล่าวได้ว่า การเข้ามาเป็นแรงงานในบริเวณรอบนอกของปัตตาเวียมักจะสร้างปัญหาให้กับเจ้าหน้าที่ของฮอลันดาโดยเฉพาะเรื่องการจำกัดคนเข้าพื้นที่ เนื่องจากมีเหตุการณ์รุนแรงขึ้นบ่อยๆ นอกจากนี้ยังมีปัญหาความขัดแย้งในเรื่องที่ดิน รวมทั้งการจัดเก็บภาษี ซึ่งรัฐบาลฮอลันดาพยายามที่จะแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ แต่ก็ยังไม่ได้ผล โดยเฉพาะปัญหาชาวจีน

ปัญหาของชาวจีนเป็นปัญหาที่สำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากชาวจีนส่วนใหญ่ในชวาโดยเฉพาะในปัตตาเวียส่วนใหญ่จะมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าคนพื้นเมืองกลุ่มอื่นๆ และมีความหลากหลายในการประกอบอาชีพ บรรดาชาวจีนที่มีฐานะดีก็รวมตัวเป็นกลุ่มอิทธิพลที่ได้รับการยอมรับจากเจ้าหน้าที่ชาวตะวันตกตั้งแต่เมื่อฮอลันดาเข้ามาปกครองในระยะแรก โดยจะเห็นได้จากการที่พ่อค้าชาวจีนที่ชื่อ ซู มิง กัง (Su Ming kang หรือ Souw Beng Kong) ได้รับการแต่งตั้งเป็นหัวหน้าชาวจีนในปัตตาเวียใน ค.ศ.1619²¹ นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งสภาที่ปรึกษาคนจีน (Kongkoan: Kapitan Cina) ในปัตตาเวีย

¹⁸Ibid.

¹⁹P.B.R. Carey, "Aspects of Javanese history in the nineteenth century," in *The Development of Indonesian Society from the Coming of Islam to the Present Day*, p. 48.

²⁰Ibid.

²¹Chen Menghong, "Chinese Community Outside China: A study of the Chinese Council of Batavia," Paper Presented at the 3rd on Tanap Workshop, Xiamen University, China, 2003. p. 9.

เซมารัง และสุราบายา²² จากการที่คนจีนหลายคนมีตำแหน่งสำคัญในปัตตาเวีย รวมทั้งได้สิทธิพิเศษและมีผลประโยชน์ต่างๆร่วมกัน เป็นส่วนหนึ่งที่มีผลให้มิชชันนารีเข้ามายังปัตตาเวียเป็นจำนวนมาก

ตารางที่ 1 แสดงความหลากหลายของประชากรภายในปัตตาเวียช่วงทศวรรษ 1810

	ชาย	หญิง	รวม
ชาวยุโรป	367	176	543
ทายาทของชาวยุโรปที่เกิดในชวา	706	779	1,485
อาหรับ	197	121	318
มัวร์	71	48	119
มลายู	1,756	1,399	3,155
ชวา	1,782	1,549	3,331
บูกิส	1,032	831	1,863
மாகัสซาร์ (มักกะสัน)	1,148	881	2,029
บาห์ลี	4,063	3,657	7,720
ซุมบาวา (Sumbawas)	141	91	232
มันดาร์ (Mandharese)	112	111	223
อัมบอยนา และบันดา	57	25	82
ติมอร์และบูตอน	16	8	24
เลือดผสมจีน (Peranakan)	357	248	605
คนจีน	6,976	4,273	11,249
ทาส	7,001	7,238	14,239
รวมทั้งหมด			47,217

ที่มา: Stamford Raffles, *History of Java vol. 2* (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1982), p. 246.

²²Ibid.

จากตารางนี้แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของประชากร ซึ่งตัวเลขที่แสดงจึงไม่ใช่จำนวนประชากรที่แท้จริงทั้งหมด เนื่องจากเป็นเพียงการสำรวจประชากรจากชาวชวาที่มีที่อยู่แน่นอนภายในปัตตาเวียและบริเวณใกล้เคียง ซึ่งห่างจากปัตตาเวียออกไปประมาณ 2 ไมล์เท่านั้น²³ อย่างไรก็ตามแม้ว่าตัวเลขในตารางไม่ได้แสดงถึงจำนวนประชากรทั้งหมด แต่จากตารางก็สามารถแสดงให้เห็นสัดส่วนของความหลากหลายของเชื้อชาติภายในปัตตาเวียได้อย่างชัดเจนพอสมควร

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าคนจีนส่วนใหญ่ในปัตตาเวีย จะมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีกว่าชาวพื้นเมืองอื่นๆ เนื่องจากมีอาชีพที่หลากหลายเช่น พ่อค้า เจ้าของกิจการขนาดเล็ก ช่างฝีมือ รวมทั้งทำการเกษตรและเป็นแรงงานด้วย จากตัวเลขในตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่าคนจีนมีจำนวนมากที่สุด จำนวนคนจีนภายในปัตตาเวียมีมากถึงหนึ่งในสี่ของประชากรทั้งหมด ทั้งนี้ยังไม่นับรวมจำนวนของทาสซึ่งไม่ทราบเชื้อชาติ ซึ่งการสำรวจนี้เป็นการสำรวจในช่วงที่อังกฤษเข้ามาปกครอง แต่ก่อนหน้านั้น โดยเฉพาะในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 จำนวนคนจีนมีมากเกินไปของประชากรในปัตตาเวีย เป็นเหตุให้บริษัทวีไอซีมีมาตรการประกาศจำกัดจำนวนชาวจีนเข้าพื้นที่โดยเฉพาะบริเวณรอบนอก จึงทำให้เกิดความขัดแย้งและนำไปสู่เหตุการณ์สังหารหมู่ชาวจีน (Chinese Massacre) ใน ค.ศ.1740 ภายหลังจากเหตุการณ์นี้ทำให้ชาวจีนลดจำนวนลง แต่ก็ยังมีสัดส่วนมากที่สุด

2.1.3. เขตปรีอังกัน (Priangan)

เขตปรีอังกัน เป็นเขตที่ราบสูงจนถึงเขตภูเขาทางตอนในของชวาตะวันตก มีความอุดมสมบูรณ์มากจากการทับถมของรูลิภูเขาไฟ ทั้งมีความสมบูรณ์ของแหล่งน้ำด้วย เขตนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของบริษัทวีไอซีมาตั้งแต่เดือนตุลาคม ค.ศ.1705* เป็นเขตที่ใช้การปกครองแบบพิเศษ พื้นที่ส่วนใหญ่ในบริเวณนี้จะใช้ในการปลูกกาแฟซึ่งจะปลูกโดยชาวพื้นเมืองทั้งที่ว่างจากการเป็นแรงงานและปลูกตามหน้าที่ ซึ่งชาวพื้นเมืองที่ปลูกกาแฟตามหน้าที่นั้น จะต้องส่งผลผลิตกาแฟให้กับรัฐบาล 1 ส่วนใน 10 ส่วน ของผลผลิตกาแฟในราคาที่ตายตัว ที่เรียกว่า ระบบปรีอังกัน สเต็ลเซิล (Priangan Stelsel) โดยมีเจ้าหน้าที่ชาวพื้นเมืองที่ฮอลันดาตั้งให้เป็นหัวหน้าเขตการปกครองพื้นที่ต่างๆ ภายในเขตปรีอังกัน เป็นผู้ดูแลผลผลิต เนื่องจากกาแฟเป็นที่ต้องการของตลาด

²³Stamford Raffles, *History of Java* vol. 2, p. 242.

* เป็นผลมาจากการทำสัญญาระหว่างชูชูนัน ปากูโบโวโนที่ 1 แห่งมะตะรัมซึ่งมีอิทธิพลเหนือเขตปรีอังกันกับบริษัทวีไอซี เพื่อยกเลิกหนี้สินจากผลของสงครามภายในราชสำนัก โดยมีข้อความว่า จะมีการจัดการดินแดนของปัตตาเวียใหม่โดยรวมเขตปรีอังกัน และ ชิเรบน โดยจะอยู่ในฐานะดินแดนที่อยู่ในการปกครองของวีไอซี ดูใน M.C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia, c.1300 to Present*, p. 112.

มาก ทำให้เจ้าหน้าที่ฮอลันดาในบริเวณนี้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นด้วย เนื่องจากเจ้าหน้าที่ฮอลันดาต้องการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในบริเวณนี้

จากการขยายตัวของการค้าโดยเฉพาะกาแฟนั้น ทำให้ต้องมีการพัฒนาระบบการขนส่งและการคมนาคมให้สะดวกในการขนส่งสินค้า ดังนั้นจึงมีการเกณฑ์แรงงานเพื่อมาสร้างทางเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ระบบปรีอังกัน สเต็ลเชิล ยังแพร่ขยายไปในบริเวณใกล้เคียงอีกด้วย เช่น บริเวณทางตะวันออกเฉียงของดินแดนสุลต่านชิเรบน และที่ราบสูงของชาวทั้งหมด แม้ว่าในเขตนี้จะมีเจ้าหน้าที่ชาวพื้นเมืองปกครองอยู่แต่เมื่อมีเจ้าหน้าที่ของวีโอซีในบริเวณนี้มากขึ้น ทำให้อำนาจของผู้ปกครองท้องถิ่นลดลงเนื่องจากมีเจ้าหน้าที่วีโอซีจำนวนมาก เพราะเป็นบริเวณที่มีความเจริญก้าวหน้า มีผลกำไรทางเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย²⁴

2.1.4. รัฐสุลต่านชิเรบน

รัฐสุลต่านชิเรบน อยู่บนชายฝั่งตอนเหนือของชวา ทางตะวันออกเฉียงของเมืองปัตตาเวีย รัฐสุลต่านชิเรบนสถาปนาขึ้นในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 พร้อมกับรัฐสุลต่านบันเต็น และถือว่ารับสุลต่านทั้งสองเป็นรัฐพี่รัฐน้องกัน ประชากรในชิเรบนเป็นพวกที่ผสมผสานกันระหว่างชวากับชุนดา ชิเรบนอยู่ภายใต้การควบคุมของฮอลันดาตั้งแต่ ค.ศ.1705 ต่อมาใน ค.ศ.1800 ฮอลันดาแบ่งการปกครองในบริเวณนี้เป็น 3 ส่วน โดยส่วนแรกจะปกครองโดยเจ้าหน้าที่ฮอลันดาโดยผ่านผู้นำชาวพื้นเมืองมีทั้งหมด 10 เขต ส่วนที่สองปกครองโดยสุลต่านมี 1 เขต และในส่วนที่สามนั้นอยู่ในบริเวณที่ราบสูงทางตอนใต้ซึ่งถูกจัดรวมอยู่ในเขตปรีอังกันโดยจะมีผู้แทนบริษัทคูเออิก 7 ส่วน ประชากรในเขตที่ราบสูงทางใต้นั้นนอกจากจะเป็นแรงงานที่สวนกาแฟแล้ว ยังเข้าไปเป็นแรงงานในปัตตาเวียโดยจะทำหน้าที่ทำความสะอาดคลองในเมืองอีกด้วย²⁵

ในอาณาเขตของรัฐสุลต่านชิเรบน ประชากรส่วนใหญ่จะทำการเพาะปลูกโดยเฉพาะข้าวกาแฟ และผลผลิตอื่นๆ ทางการเกษตรบ้าง แต่ต่อมาข้าวและผลผลิตทางการเกษตรอื่นเริ่มลดลง ทั้งนี้เนื่องจากการเกิดความไม่สงบภายในเมือง รวมทั้งเกิดโรคระบาด ทำให้ประชากรลดลงในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 18²⁶

²⁴P.B.R. Carey, "Aspects of Javanese history in the nineteenth century," in *The Development of Indonesian Society from the Coming of Islam to the Present Day*, p. 49.

²⁵Stamford Raffles, *History of Java* vol. 2, p. 250.

²⁶P.B.R. Carey, "Aspects of Javanese history in the nineteenth century", in *The Development of Indonesian Society from the Coming of Islam to the Present Day*, p. 49. และ M.C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia, c.1300 to Present*, p. 107.

2.1.5 บริเวณชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือของชวา หรือ ปาซีซิริ (Pasisir)

ปาซีซิริคือบริเวณตั้งแต่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะชวา เริ่มจากทางตะวันออกของชิเรบนไปยังช่องแคบบาห์ลี (The Straits of Bali) ปกครองโดยเจ้าหน้าที่ของฮอลันดาที่อยู่ในการดูแลของผู้ว่าราชการของวีโอซีประจำเซมารัง (Governor of Semarang) ความจริงแล้วเขตนี้อยู่ขึ้นอยู่กับนครรัฐชอกยาคาร์ตาและสุระการ์ตา แต่มีการทำสัญญาให้วีโอซีเช่า โดยแต่ละปีผู้ว่าราชการที่เซมารังจะต้องจ่ายเงินให้กับนครรัฐทั้งสอง และแม้ว่าปาซีซิริจะขึ้นอยู่กับทั้งสองนครรัฐ แต่ในความเป็นจริงนั้นบริเวณปาซีซิริได้ถูกแบ่งแยกออกจากนครรัฐทั้งสองทั้งในทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะบริเวณนี้ได้รับอิทธิพลจากกิจกรรมทางการค้า มีพ่อค้าต่างชาติมากมายเข้ามาติดต่อด้านขาย จึงทำให้บริเวณนี้แตกต่างจากชอกยาคาร์ตาและสุระการ์ตา เนื่องจากมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวพื้นเมืองและชาวต่างชาติต่างๆ ที่เข้ามาทำการค้า

เขตปาซีซิรินี้ ถือเป็นเขตที่สำคัญโดยเฉพาะในทางการค้าของวีโอซี เพราะมีสินค้าสำคัญที่ทำการขายได้ให้กับบริษัทอย่างมาก ได้แก่ กาแฟ พริกไทย คราม และยาสูบ นอกจากสินค้าแล้วยังมีผลประโยชน์ที่ได้จากป่าไม้สักในเมืองเรมบัง (Rembang) จูโวโน (Jawana) และจาปารา (Japara)²⁷

การได้มาซึ่งผลประโยชน์ในบริเวณนี้ของวีโอซี เป็นผลมาจากการเข้ามาเกี่ยวข้องกับเมืองกับอาณาจักรมะตะรัมแห่งชวาภาคกลางตัวอย่างเช่นใน ค.ศ.1677 วีโอซีให้ความช่วยเหลือชูซุฮุนัน อมังกูรัตที่ 2 (Susuhunan Amangkurat II) ในการยึดอำนาจจากชูซุฮุนัน อมังกูรัตที่ 1 (Susuhunan Amangkurat I) ซึ่งเป็นพระราชบิดาแต่เนื่องจากต้องเผชิญกับปัญหาการก่อกบฏทำให้ชูซุฮุนัน อมังกูรัตที่ 2 ไม่สามารถจ่ายเงินเป็นค่าตอบแทนได้ จึงต้องขอมขกทำเรือที่ปาซีซิริรวมทั้งรายได้ทั้งหมด และอำนาจทางการเมืองในบริเวณนั้นแก่วีโอซี²⁸ ความช่วยเหลือต่างๆ ของวีโอซีก็เพื่อต้องการสิทธิครอบครองบริเวณนี้ ทั้งนี้เพราะเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งเหมาะกับการทำการค้าอันจะนำมาซึ่งรายได้แก่บริษัท อย่างไรก็ตามแม้ว่าปาซีซิริจะมีผู้ว่าราชการและมีสภาที่ปรึกษา แต่อำนาจสูงสุดยังคงอยู่ที่ปัตตาเวีย

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าในบริเวณที่ฮอลันดาปกครองโดยตรง นอกจากปัตตาเวียที่เป็นศูนย์กลางแล้ว ในบริเวณใกล้เคียงทั้งรัฐสุลต่านบันเต็น ชิเรบน ปริงังจัน และปาซีซิริ วีโอซีจะพยายามเข้าไปปกครองและขยายพื้นที่ออกไป โดยจะให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ในทาง

²⁷P.B.R. Carey, "Aspects of Javanese history in the nineteenth century," in *The Development of Indonesian Society from the Coming of Islam to the Present Day*, p. 50.

²⁸M.C. Ricklefs, *Jogjakarta under Sultan Mangkubumi, 1749 - 1792: A History of the Division of Java*, p. 20.

เศรษฐกิจมากที่สุด ทั้งนี้การเข้ามาปกครองโดยตรงอาจทำเพื่อที่จะทำให้บริษัทได้รับผลประโยชน์ต่างๆ อย่างเต็มที่ ซึ่งจะทำให้ไม่ต้องคำนึงถึงความขัดแย้งภายในมากนัก เนื่องจากบริษัทได้รับสิทธิในการปกครองอย่างเต็มที่อยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตาม การที่บริษัทวิโอซีเข้ามาปกครองนั้นเป็นผลให้ชาวพื้นเมืองมีความเป็นอยู่ค่อนข้างลำบากจากนโยบายของบริษัทที่ต้องการผลกำไรมากที่สุด

2.2. บริเวณที่เจ้าหน้าที่ของฮอลันดาปกครองโดยทางอ้อม

บริเวณที่เจ้าหน้าที่ของฮอลันดาปกครองโดยทางอ้อมคือชาวตะวันออก ซึ่งประกอบด้วยบริเวณสุราบายาและโอสท์ซูด ได้แก่ เมืองปาซุรอัน (Pasuruan) โปรโบลิงโก (Probolinggo) เบซูกิ (Besuki) บันยิวาจิ (Banyuwangi) และยักรวมไปถึงเกาะมาดูรา (Madura) และบาห์ลี เมื่อวิโอซีเข้ามาในบริเวณนี้ก็ปกครองและรักษาผลประโยชน์เฉพาะบริเวณเมืองชายฝั่งทะเล พื้นที่ส่วนที่เหลือซึ่งอยู่ทางตะวันออก บริเวณสุราบายาและชายฝั่งทางเหนือเป็นพื้นที่ที่ให้ชาวจีนเช่า²⁹

การปกครองในเขตนี้ จะขึ้นตรงต่อผู้ว่าราชการเขตชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เซมารัง แต่จะมีรองผู้ว่าราชการประจำอยู่ที่สุราบายา เจ้าหน้าที่ฮอลันดาจะให้สิทธิแก่ผู้ปกครองพื้นเมืองในการปกครองตนเองในเรื่องกิจการภายใน เช่น การปกครองท้องถิ่น การปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจ แต่ในเรื่องการจัดเก็บภาษีและนโยบายการค้า จะถูกกำหนดโดยเจ้าหน้าที่ฮอลันดา โดยจะมอบหมายให้หัวหน้าชาวพื้นเมืองทำหน้าที่ดูแลการจัดการขนส่งสินค้า นโยบายที่สำคัญต่างๆ นี้จะถูกกำหนดโดยผู้ว่าราชการที่เซมารัง โดยไม่ได้ปกครองโดยตรงจากรัฐบาลที่ปัตตาเวีย ยกเว้นเมื่อมีเหตุเร่งด่วนเกิดขึ้น แต่โดยปกติแล้วมักจะไม่มีเหตุการณ์อะไรที่เร่งด่วนนัก จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้ว่าราชการเขตชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือที่เซมารังมีอำนาจในบริเวณนี้มากที่สุดทางปฏิบัติ

ความเป็นอยู่ทั่วไปในบริเวณนี้ค่อนข้างมีความหลากหลาย บริเวณที่ให้ชาวจีนเช่าส่วนใหญ่จะเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุดในบริเวณชาวตะวันออกด้วยกัน จึงทำให้ประชาชนในบริเวณดังกล่าวมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าคามไปด้วย โดยเฉพาะเมื่อน้ำตาลเป็นที่ต้องการมากขึ้นการเพาะปลูกอ้อยในบริเวณนี้ก็ขยายตัวมากขึ้น เป็นผลให้จำนวนประชาชนเพิ่มขึ้นตามไปด้วย นอกจากนี้ฮอลันดายังให้สิทธิแก่ชาวจีนที่เช่าที่ในการที่จะเพาะปลูกหรือประกอบอาชีพใดๆ ได้อย่างเสรี เช่น การทำโรงงานทอผ้าฝ้าย ผลิตอาวุธ³⁰

²⁹P.B.R Carey, "Aspects of Javanese history in the nineteenth Century," in *The Development of Indonesian Society from the Coming of Islam to the Present Day*, p. 50.

³⁰Ibid.

แต่ความเจริญดังที่กล่าวมานี้ไม่ได้เป็นไปอย่างทั่วถึง จะเห็นว่าในบริเวณอื่นๆในชวา ตะวันออก เช่น เกาะมาดูรา หรือโอสท์สูก ชาวชวาก็ยังได้รับความลำบากจนต้องอพยพไปเป็นแรงงานในเมืองใหญ่ รวมไปถึงการเป็นแรงงานให้กับกองทัพของวีโอซี

2.3. เขตปกครองอิสระ

เขตปกครองอิสระนี้ตั้งอยู่ในบริเวณชวากลาง ซึ่งมีนครรัฐทั้งสองได้แก่ นครรัฐชอกยาคาร์ดาที่ปกครองโดยสุลต่าน และสุระการ์ดาซึ่งปกครองโดยชูชูสุนัน นครรัฐทั้งสองนี้เกิดขึ้นภายหลังจากการแบ่งแยกอาณาจักรมะตะรัมตามสนธิสัญญาเกียนติ ใน ค.ศ.1755 การที่ฮอลันดาเข้ามาเกี่ยวข้องกับกาแบ่งอาณาจักรมะตะรัมนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะฮอลันดาต้องการลดอำนาจของอาณาจักรมะตะรัม นครรัฐทั้งสองนี้มีฐานะเป็นอิสระในการปกครองตนเอง แต่ทั้งสุลต่านและชูชูสุนัน ต้องยอมรับในอำนาจของผู้ว่าการของวีโอซีที่ปัตตาเวีย

แม้ว่าการแบ่งอาณาจักรมะตะรัมออกเป็น 2 นครรัฐจะเป็นการลดอำนาจของอาณาจักรมะตะรัมในสายตาของวีโอซี แต่ในความเป็นจริง นครรัฐทั้งสองยังคงมีอำนาจมากและทำให้วีโอซีไม่ไว้วางใจอยู่ตลอด เป็นผลให้วีโอซียังคงเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจการภายในราชสำนักทั้งสองอยู่ตลอด ทั้งนี้การเข้ามาเกี่ยวข้องกับทางการเมืองก็มักจะมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ตัวอย่างการเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจการภายใน เช่น การให้ความช่วยเหลือกลุ่มต่อต้านต่างๆ เช่น กบฏ มัส ซาอิด (Mas Said) ที่ต้องการแยกดินแดนจากชอกยาคาร์ดา เป็นต้น

แม้ว่าทั้งสองนครรัฐจะยังคงมีอำนาจมากในชวากลาง แต่ทั้งสองก็ไม่ได้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทั้งสองนครรัฐมีความแตกต่างกันและก็แข่งขันกันเองตลอดมาทั้งที่ความจริงแล้วประมุขของทั้งสองนครรัฐต่างเป็นเครือญาติกัน ซึ่งความแตกต่างนี้อาจมาจากการที่สุระการ์ดาอ้างว่า คนสืบเชื้อสายตรงจากกษัตริย์ผู้สถาปนาอาณาจักรมะตะรัมในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ทำให้การพัฒนาทางการเมืองการปกครองจึงมีลักษณะเป็นไปในเชิงอนุรักษนิยม คือ ยังคงลักษณะการปกครองและวัฒนธรรม แบบอาณาจักรมะตะรัม ในขณะที่ชอกยาคาร์ดาเป็นศูนย์กลางอำนาจใหม่ จึงต้องมีการดำเนินนโยบายที่เด็ดขาด เข้มแข็ง เพื่อสร้างอำนาจของตนเองให้มากขึ้น

ทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งสองนครรัฐมีการพัฒนาทางการเกษตรมากขึ้น รวมทั้งมีการพัฒนา ด้านหัตถกรรมท้องถิ่น (local craft industries) อีกทั้งทางด้านตะวันตกของชวากลางยังเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญและมีปริมาณมาก นอกจากนี้ยังมีผ้าทอมือที่จะถูกส่งไปยังราชสำนักชอกยาคาร์ดา

---

* มีความหมายเช่นเดียวกับสุลต่าน สำหรับใช้เรียกประมุขของนครรัฐสุระการ์ดา

ผ้าเหล่านี้จะได้รับการย้อมและเขียนลาย เป็นผ้าบาติก (Batik) ซึ่งจะทำเป็นผ้าถุง ผ้าแถบ และ ผ้าห่มเลวิงปา (Sedengeng) ซึ่งล้วนแต่ใช้เป็นเครื่องแต่งกายของสตรีชาว

ทางด้านวัฒนธรรม ทั้งสองนครรัฐต่างมีความเป็นศูนย์กลางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชาว ทั้งในระดับราชสำนักและสามัญชน ไม่ว่าจะเป็นด้านดนตรี นาฏศิลป์ ภาษา วรรณกรรมและ ประณีตศิลป์³¹

โดยเปรียบเทียบแล้ว นครรัฐขอกยาคาร์ตาคามีความเจริญรุ่งเรืองมากกว่าสุระการ์ตา อาจกล่าวได้ว่าในช่วง ค.ศ.1755-1800 เป็นยุคทองของนครรัฐขอกยาคาร์ตาคา ทั้งนี้เพราะมีการพัฒนา ปรับปรุงกฎหมายจารีตและธรรมเนียมปฏิบัติ (adat) รวมทั้งข้อบังคับต่างๆของทางราชสำนัก ทางด้านวรรณกรรม ได้รับการสนับสนุนเช่นกัน จึงทำให้มีงานเขียนที่เรียกว่าบาบัค ซึ่งนิยมเขียน กันมากในช่วงนี้³²

จะเห็นได้ว่าในบริเวณเขตปกครองอิสระนั้น ในช่วงก่อนที่อังกฤษจะเข้ามาปกครองมีความเจริญและความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจและรวมไปถึงการเมือง โดยเฉพาะนครรัฐขอกยาคาร์ตาคา โดยจะเห็นได้ในสมัยของสุลต่านฮาเม็งกูบูโวโนที่ 2 กองกำลังของขอกยาคาร์ตาคา ใน ค.ศ. 1803 มีมากกว่า 100,000 คน ในขณะที่กองกำลังของฮอลันดาซึ่งประจำอยู่ที่ขอกยาคาร์ตาคามีเพียง 89 คน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในวัยที่ยังไม่มีประสบการณ์ในการรบมากนัก และจำนวนหนึ่งอยู่ในวัยชรา³³

โดยเฉพาะในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ทั้งนครรัฐขอกยาคาร์ตาคาและสุระการ์ตา ยังคงมีอิทธิพลในชาวอยู่มาก จะเห็นได้จากในระหว่างที่ฮอลันดาทำสงครามกับอังกฤษ ในช่วง ค.ศ. 1780-1784 นั้น วีไอซีต้องขอให้กองกำลังของขอกยาคาร์ตาคาและสุระการ์ตาคาช่วยเสริมเพื่อป้องกันการโจมตีของอังกฤษ³⁴ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงอำนาจและความเข้มแข็งที่เริ่มมากขึ้นของนครรัฐทั้งสอง ในขณะที่ฮอลันดาเริ่มเสื่อมอำนาจลง

แม้ว่าฮอลันดาจะพยายามเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองในบริเวณเขตปกครองอิสระเพื่อลดอำนาจของสุลต่านและซุซุซุนัน และเพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ แต่ในความเป็นจริงนั้น สุลต่านและซุซุซุนันยังคงมีอำนาจอยู่มาก รัฐบาลฮอลันดาจึงไม่กล้าจะขัดแย้งกับเจ้าผู้ครองนครรัฐทั้งสองโดยตรง

³¹Ibid.

³²กวาด ทรงประเสริฐ, อินโดนีเซีย: อดีตและปัจจุบัน, หน้า 142.

³³M.C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia, c.1300 to Present*, p. 143.

³⁴Ibid, p. 144.

3. บทบาทของฮอลันดาในการปกครองชวาก่อนที่อังกฤษจะเข้ามาปกครอง

วีโอซี เข้ามายึดพื้นที่ชายฝั่งตอนเหนือของชวาตะวันตกและสถาปนาเมืองปัตตาเวียอย่างเป็นทางการใน ค.ศ.1619 เริ่มแรกบริษัทไม่ได้มีนโยบายที่จะไปแทรกแซงทางการเมือง จะเห็นได้จากกรณีที่คณะกรรมการของวีโอซีออกกฎข้อบังคับใน ค.ศ.1650 โดยเน้นฐานะของบริษัทให้อยู่ในรูปแบบขององค์กรการค้า โดยมีหลักการสำคัญคือ ต้องพยายามกีดกันคู่แข่งในทางการค้าและใช้นโยบายซื้อผูกขาดแพงมาใช้เพื่อให้การค้าเครื่องเทศเข้ามาอยู่ในความควบคุมของบริษัทอย่างสมบูรณ์³⁵

3.1 การแทรกแซงกิจการภายในเกาะชวาของวีโอซี

เหตุการณ์หลายอย่างที่ส่งผลให้วีโอซีต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองภายในเกาะชวามากขึ้นเนื่องจากความไม่สงบที่เกิดขึ้นในชวา โดยเฉพาะเมื่อเกิดสงครามสืบราชสมบัติขึ้นในอาณาจักรมะตะรัม (Javanese Wars of Succession)^{*} ซึ่งกินเวลายาวนาน การแย่งชิงอำนาจกันเองระหว่างกลุ่มชนชั้นนำในอาณาจักรมะตะรัมในเขตชวากลาง ทำให้บริษัทเข้ามายุ่งเกี่ยวทางการเมืองในอาณาจักรมะตะรัมด้วยการให้ความช่วยเหลือทางการทหารเพื่อแลกกับผลประโยชน์ในทางการค้าของคนในชวากลาง³⁶

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการเกี่ยวข้องของบริษัทกับกิจการภายในของอาณาจักรต่างๆ ในชวา เช่น ในสงครามสืบราชสมบัติครั้งที่ 1 (ค.ศ.1704-1708) วีโอซีให้ความช่วยเหลือซูซุฮัน ปากูโบวโนที่ 1 ในการแย่งราชบัลลังก์จากซูซุฮันนอมังกูรัตที่ 3 (Susuhunan Amangkurat III) โดย

³⁵ ดี จี อี ฮอลด์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1. แปลโดย วรณชญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2525), หน้า 395.

^{*} สงครามสืบราชสมบัติชวามีความสำคัญในการพัฒนาทางการเมืองในชวากลางตลอดระยะเวลาคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นความขัดแย้งภายในอาณาจักรมะตะรัม โดยสงครามเกิดขึ้น 3 ครั้งคือ ครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1704-1708) ครั้งที่ 2 (1719-1723) และครั้งที่ 3 เป็นเวลายาวนานที่สุด (ค.ศ. 1746-1757) ซึ่งเป็นสงครามที่เปิดโอกาสให้ฮอลันดาเข้ามาแทรกแซงทางการเมือง และผลของสงครามท้ายที่สุดนำไปสู่การแบ่งอาณาจักรมะตะรัมออกเป็น 2 นครรัฐคือ ยอกยการ์ตาและสุระการ์ตา รายละเอียดของสงครามดูใน M.C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia, c.1300 to present*, pp 91-102. และ M.C. Ricklefs, *Jogjakarta under Sultan Mangkubumi, 1749 - 1792: A History of the Division of Java*, pp.30-65.

³⁶ ทวีศักดิ์ เผือกสม, อินโดนีเซีย วิทยา: รัฐจาริต ผู้ ชาติ ในจินตนาการ (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2547), หน้า 39.

ชูชูสุนันปาญู โวโนที่ 1 ทำสัญญาเพื่อแลกกับความช่วยเหลือกับวีโอซี สัญญาดังกล่าวทำให้มะตะรัมต้องเสียผลประโยชน์ให้วีโอซีอย่างมาก

หลังจากกรณีมะตะรัมข้างต้น วีโอซีได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจการภายในราชสำนักมะตะรัมตลอด และทุกครั้งที่วีโอซีเข้ามาเกี่ยวข้องจะได้รับผลประโยชน์แทบทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น ใน ค.ศ.1709 วีโอซีสามารถขยายสัญญาจากการซื้อข้าวจำนวนเท่าใดก็ได้ ไปเป็นผลผลิตประเภทอื่นเช่น คราม กาแฟ และไม้³⁷

อย่างไรก็ดี ภายหลังจากการทำสัญญากันแล้ว วีโอซีก็ไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะกำหนดทุกอย่างภายในเกาะชวาได้ แม้ว่าตามสัญญาดังกล่าวจะทำให้วีโอซีมีอำนาจมากจากการแบ่งอาณาจักรมะตะรัมออกเป็นสองนครรัฐคือนครรัฐชอกยาคาร์ตาและสุระการ์ตาแล้วก็ตาม โดยหลังจากสัญญากันนั้นก็เกิดความวุ่นวายขึ้นหลายครั้งในชวากลาง ความวุ่นวายดังกล่าวยังคงทำให้วีโอซีต้องเข้ามาแทรกแซงในราชสำนัก³⁸ กระนั้นก็ตาม การเข้ามาของวีโอซีทำให้ฮอลันดากลายเป็นมหาอำนาจใหม่บนเกาะชวาที่ทุกฝ่ายพร้อมที่จะรับเข้ามาอยู่ฝ่ายคน³⁹ แม้ว่าวีโอซีจะไม่มีอำนาจอย่างเด็ดขาดในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในชวาก็ตาม การที่วีโอซีไม่สามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้นั้น ส่วนหนึ่งเพราะปัญหาทางการเงินของวีโอซี

3.2 ปัจจัยที่ทำให้วีโอซีเสื่อมอำนาจ

แม้ว่าในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 วีโอซีจะมีอำนาจมากเมื่อมองจากภายนอก แต่ความเป็นจริงสภาพการเงินของบริษัทก็ไม่มั่นคงนัก ทั้งนี้เป็นเพราะต้องใช้เงินในการบริหารงานเป็นจำนวนมากทั้งในเรื่องสงครามและรายจ่ายจากการเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ของวีโอซีเข้าไปดูแลใน

---

* รายละเอียดของสัญญาคือ 1. จะมีการจัดการดินแดนของปัตตาเวียใหม่โดยรวมเขตปริงังจันด้วย 2. ชีเรบนจะอยู่ในฐานะดินแดนที่อยู่ในการปกครองของฮอลันดา 3. ยกเกาะมาคราให้ฮอลันดาครั้งหนึ่ง 4. ขอมรับอำนาจฮอลันดาในการควบคุมเมืองเซมารัง 5. ฮอลันดามีสิทธิที่จะสร้างป้อมค่ายที่ไหนก็ได้ในเกาะชวา 6. ฮอลันดาสามารถซื้อข้าวจำนวนเท่าใดก็ได้ตามต้องการ 7. จะต้องรับรองการผูกขาดฝิ่นและการนำเข้าผ้าประมาณ 3 ล้านปอนด์ ต่อ 1300 ตัน เป็นเวลา 25 ปี 8. ชูชูสุนันจะต้องคืนทหารในบังคับของวีโอซีที่ถูกจับเป็นเชลย 9. ห้ามเรือชวาแล่นไปไม่ไกลกว่า เกาะลอมบอกทางด้านตะวันออก กาลิมันตันทางด้านเหนือ และลัมปุงทางตะวันตก (M.C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia, c.1300 to present*, p. 112.)

³⁷M.C. Ricklefs, *Jogjakarta under Sultan Mangkubumi, 1749 - 1792: A History of The Division of Java*, p. 20.

³⁸M.C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia, c.1300 to present*, p. 93.

³⁹ทวิศักดิ์ เผือกสม, อินโดนีเซีย ราชอาณาจักร คู่ชาติ ในจินตนาการ, หน้า 42.

คืนแดนที่ได้เพิ่มมา⁴⁰ นอกจากนั้นการค้าก็ไม่ประสบความสำเร็จอย่างที่คาดไว้ เนื่องจากนโยบายซื้อถูกขายแพงทำให้ชาวนาในชวามีฐานะยากจนลงอย่างมากจนไม่สามารถที่จะซื้อสินค้าต่างๆจากยุโรป หรือแม้แต่ผ้าฝ้ายอินเดียที่พวกฮอลันดานำมาขาย จึงทำให้ชาวพื้นเมืองต้องปลูกฝ้ายเองและทอผ้าเองตามแบบโบราณที่เคยใช้กันมา หรือต้องลักลอบซื้อขายกับพ่อค้าโปรตุเกสหรืออังกฤษ⁴¹

แม้ว่าจะมีปัญหาทางการเงิน แต่บริษัทวีโอซียังคงไม่เลิกใช้นโยบายผูกขาดสินค้า แต่กลับนำระบบใหม่มาใช้ นั่นคือ ระบบการส่งส่วยและขนส่งไปให้กับรัฐบาลและการบังคับเกณฑ์แรงงาน ซึ่งทั้งสองระบบมีลักษณะเหมือนเป็นการส่งบรรณาการเป็นสินค้า หรือแรงงานแทนการส่งสินค้า โดยบริษัทเป็นผู้กำหนด ทำให้วีโอซีได้ผลประโยชน์มากยิ่งขึ้น แต่นโยบายนี้ก็กลับทำให้ประชาชนชาวชวายังคงยากจนและได้รับความลำบากมาก

นอกจากจะนำระบบการส่งส่วยและขนส่งไปให้กับรัฐบาลและบังคับเกณฑ์แรงงานมาใช้แล้ว ยังมีการนำสินค้าชนิดใหม่ไปขาย และทดลองเพาะปลูกพืชบางชนิดซึ่งสามารถเพิ่มรายได้ให้กับบริษัทได้มาก เช่น การนำครามไปขายในตลาดยุโรป หรือการสนับสนุนการปลูกไม้ฝางเพื่อใช้ในการย้อมผ้า ที่สำคัญคือผลสำเร็จของการนำกาแฟเข้ามาปลูกในชวา พื้นที่เพาะปลูกกาแฟและผลผลิตกาแฟที่เพิ่มขึ้นอย่างมากทำให้ฐานะทางการเงินของวีโอซีดีขึ้น กระนั้นก็ตาม แม้ว่ารายได้ของบริษัทจะเพิ่มขึ้น แต่รายได้ของบริษัทก็ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย

นอกจากปัญหาทางการเงิน วีโอซียังต้องกังวลในเรื่องความมั่นคงของบริษัทในชวาอีกด้วย เนื่องจากในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ภายหลังจากการทำสัญญาภิกขันติ ราชสำนักชวาออกกฏการค้าในบริเวณชวากลางก็มีอำนาจมากขึ้น แม้ว่าจะมีกบฏเกิดขึ้นบ้างแต่ราชสำนักสามารถควบคุมได้ โดยเฉพาะในสมัยของสุลต่านฮาเม็งกูบูโวโนที่ 2 นครรัฐชวาออกกฏการค้าซึ่งมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างมาก ก็มีกำลังพลภายในกองทัพเป็นจำนวนมาก อีกทั้งรายได้ก็เพิ่มมากขึ้นด้วย

อาจกล่าวได้ว่า สงครามระหว่างอังกฤษ-ฮอลันดาครั้งที่ 4 (ค.ศ.1780-1784) เป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญที่ทำให้ปัญหาของวีโอซีเพิ่มมากขึ้น และทำให้รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ลดความสนใจในหมู่เกาะอินเดียตะวันออกลง ศูนย์กลางการปกครองของวีโอซีในปัตตาเวียอ่อนแอลงอย่างเห็นได้ชัด ความอ่อนแอของบริษัททำให้ภายในเกาะชวามีการเคลื่อนไหวมากขึ้น ส่วนหนึ่งทำให้สุลต่านรัฐต่างๆ เริ่มมีกำลังเข้มแข็งและสามารถต่อรองกับวีโอซีได้ โดยเฉพาะนครรัฐชวาออกกฏการค้า

สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้บริษัทวีโอซีเริ่มอ่อนแอ นั่นคือ การเข้ามาใช้อำนาจของอังกฤษโดยเฉพาะในเบงกอล จากการลงนามในสนธิสัญญาสงบศึกระหว่างฮอลันดาและอังกฤษที่กรุงปารีส ใน ค.ศ.1784 มีผลทำให้การผูกขาดการค้าของฮอลันดาในบริเวณคาบสมุทรมลายูและ

⁴⁰ ดี จี อี ฮอลด์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1, หน้า 406.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

หมู่เกาะอินเดียนตะวันออกถูกยกเลิก อังกฤษสามารถทำการค้าในมหาสมุทรอินเดียได้อย่างเสรี⁴² เป็นผลทำให้รายได้ของบริษัทวีไอซีลดลง

นอกเหนือไปจากอิทธิพลของอังกฤษที่มีมากขึ้นในเบงกอลแล้ว สาเหตุภายในวีไอซีเองก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้วีไอซีเสื่อมจากอำนาจ ที่สำคัญคือ การคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่ภายในบริษัทเอง รัฐบาลที่ฮอลันดาเริ่มทำการสืบสวนการทำงานของเจ้าหน้าที่รวมทั้งฐานะทางการเงินของบริษัท ภายหลังจากการทำสัญญาสงบศึกใน ค.ศ.1784 ทำให้รัฐบาลในฮอลันดาให้ความสนใจในการที่จะเข้ามาแก้ปัญหาภายในบริษัทมากยิ่งขึ้น

ความสนใจจากรัฐบาลที่เนเธอร์แลนด์ จะเห็นได้จากการที่พระเจ้าวิลเลิมที่ 5 ทรงมีพระราชประสงค์จะช่วยพยุงให้ฐานะของบริษัทวีไอซีกลับดีขึ้น โดยทรงตั้งคณะกรรมการบริหารงานใน ค.ศ.1791 นำโดย เนเดอเบอร์ก ซึ่งเป็นทนายความของบริษัท เพื่อมาทำการปรับปรุงฐานะของบริษัท นอกจากนี้ยังต้องการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนชาวชวาด้วย งานชิ้นแรกที่ทำเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวชวา คือ การสำรวจสำมะโนประชากรใน ค.ศ.1795 ซึ่งถือเป็นครั้งแรกในชวา⁴³ แต่อย่างไรก็ตาม การแก้ไขปัญหาดังกล่าวในวีไอซีนั้น ช้าเกินไปที่จะช่วยบริษัทวีไอซีไม่ให้ล้มละลาย

3.3 การล้มละลายของบริษัทวีไอซีกับความเปลี่ยนแปลงภายในเกาะชวา

ในขณะที่คณะกรรมการที่นำโดยเนเดอเบอร์ก พยายามหาวิธีในการที่จะรักษาฐานะของบริษัทวีไอซี รวมทั้งการทำให้ความเป็นอยู่ของคนชวาดีขึ้น คณะกรรมการเล็งเห็นว่า การทำให้ความเป็นอยู่ของคนชวาดีขึ้นนั้น จำเป็นที่จะต้องปรับปรุงสวัสดิการของประชาชน ทั้งนี้ เพราะหากสามารถทำให้ชาวชวามีรายได้มากขึ้น มีผลผลิตทางการเกษตรมากขึ้น จะทำให้สวัสดิการมีมากขึ้นตามไปด้วย หน้าที่ของคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นนี้ จึงต้องพยายามทำให้ชวามีระบบเศรษฐกิจที่ดีซึ่งท้ายที่สุดจะทำให้การปกครองเกาะชวามีผลประโยชน์ต่อบริษัท

อย่างไรก็ตาม ความพยายามทำให้ชาวชวามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นต้องหยุดชะงักลง เนื่องจากการที่เนเธอร์แลนด์ถูกยึดครองโดยฝรั่งเศสใน ค.ศ.1795 ทำให้พระเจ้าวิลเลิมที่ 5 ทรงลี้ภัยไปยังอังกฤษ เป็นผลให้อังกฤษเข้ามามีอำนาจในชวา

การเปลี่ยนแปลงของฮอลันดาภายในยุโรปทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในบริษัทวีไอซี ทั้งนี้เพราะคณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้นใน ค.ศ.1795 เพื่อปรับปรุงฐานะของบริษัทถูกยกเลิก โดย

⁴²เรื่องเดียวกัน, หน้า 418.

⁴³P.B.R Carey, "Aspects of Javanese history in the nineteenth Century," in *The Development of Indonesian Society from the Coming of Islam to the Present Day*, p. 52.

รัฐบาลใหม่ของฮอลันดาซึ่งถูกครอบงำโดยฝรั่งเศสได้จัดตั้งคณะกรรมการบริหารของวีโอซีทั้ง 17 คน (Heeren XVII) ขึ้น⁴⁴ คณะกรรมการทั้ง 17 คน ซึ่งอยู่ในอาณัติของฝรั่งเศสก็เข้ามาควบคุมวีโอซีอย่างใกล้ชิด และมีความคิดที่จะเลิกกิจการของบริษัทโดยโอนหนี้สินตลอดจนทรัพย์สินต่างๆ ให้ไปขึ้นกับรัฐบาลทั้งหมด เป็นผลให้ใน ค.ศ.1798 บริษัทวีโอซีก็อยู่ในภาวะล้มละลาย ข้อเสนอเรื่องการโอนกิจการให้เป็นของรัฐได้รับการอนุมัติในวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ.1799 เป็นผลให้บริษัทยุบตัวอย่างเป็นทางการ

อย่างไรก็ตาม การล้มละลายของวีโอซี ไม่ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในเกาะชวา นอกเหนือไปจากสถานะของบริษัทที่เปลี่ยนไป ทั้งนี้เพราะรัฐบาลฮอลันดายังคงมีนโยบายที่จะหาวิธีที่จะทำให้เกาะชวามีความมั่นคงทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของฮอลันดาเอง รัฐบาลฮอลันดาจึงพยายามแก้ไขปัญหาคือโดยตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อทำหน้าที่ร่างกฎบัตร ค.ศ.1803* อันจะนำมาซึ่งความผาสุกของประชาชนในหมู่เกาะอินเดียตะวันออกมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ในช่วงที่มีการประชุมของคณะกรรมการนั้น ได้มีผู้เสนอความคิดในการพัฒนาเกาะชวา ซึ่งการศึกษาถึงความคิดเห็นของคนกลุ่มนี้ อาจจะทำให้เรามองเห็นถึงสภาพความเป็นจริงส่วนหนึ่งของชวาภายใต้การปกครองของฮอลันดา ในการประชุมครั้งนี้นั้นมีผู้เสนอความคิดเห็นที่สำคัญแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1. กลุ่มของ เนเคอเบอร์ก

เนเคอเบอร์ก เป็นอดีตเจ้าหน้าที่ของวีโอซี ซึ่งเขามีความเชื่อว่าการใช้ระบบเดิมของวีโอซี ไม่ว่าจะเป็นการผูกขาดสินค้า รวมทั้งระบบการส่งส่วยและขนส่งไปให้กับรัฐบาล และบังคับเกณฑ์แรงงานจะนำรายได้มาสู่รัฐบาล เพราะเนเคอเบอร์กเห็นว่าชาวพื้นเมืองมีนิสัยเกียจคร้านโดยธรรมชาติ ดังนั้นแรงงานบังคับจึงเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของชาวพื้นเมืองเองเท่ากับผลกำไรทางการค้าที่ฮอลันดาจะได้รับ⁴⁵ แต่สิ่งที่ควรเปลี่ยนแปลงคือการปฏิรูปการบริหารงานภายในเพื่อไม่ให้เกิดการทุจริต เพราะเนเคอเบอร์กเชื่อว่าการทุจริตเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้วีโอซีย่ำแย่⁴⁶

⁴⁴M.C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia, c.1300 to present*, p. 144.

* ข้อบังคับที่รัฐบาลฮอลันดาร่างขึ้นเพื่อใช้ในการปกครองเกาะชวา ทำขึ้นใน ค.ศ. 1803

⁴⁵คี จี อี ฮอลล์, *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1*, หน้า 578.

⁴⁶P.B.R Carey, "Aspects of Javanese history in the nineteenth Century," in *The Development of Indonesian Society from the Coming of Islam to the Present Day*, p. 53.

2. กลุ่มที่นำโดย เคิร์ก ฟาน โฮเกินดอร์ฟ

เคิร์ก ฟาน โฮเกินดอร์ฟ เคยทำงานให้กับโรงสีน้ำตาลของฮอลันดาในเขตปัตนะ (Patna)* ต่อมาเขาได้เข้ามาทำงานในเกาะชวาโดยได้บริหารงานในบริเวณโอสท์ฮูด ประสบการณ์ในเบงกอล ทำให้ ฟาน โฮเกินดอร์ฟ ได้เรียนรู้การบริหารงานของอังกฤษภายในเบงกอล และพยายามที่จะนำรูปแบบการบริหารบางอย่างมาใช้ในเกาะชวา เช่น การนำวิธีการเก็บภาษีอย่างที่เบงกอลมาใช้ในเกาะชวา⁴⁷

เป้าหมายของ ฟาน โฮเกินดอร์ฟ คือ ต้องการยกเลิกระบบเก่าที่วีไอซีเคยทำมา เขาเห็นว่าระบบเก่าที่มีลักษณะเป็นการบีบบังคับประชาชนทั้งการเก็บภาษี การเกณฑ์แรงงาน ทำให้ชาวนาและเกษตรกรไม่สนใจกิจการทางเศรษฐกิจ ฟาน โฮเกินดอร์ฟ เสนอว่าควรคืนที่ดินทั้งหมดให้กับชาวนา และยกเลิกการเกณฑ์แรงงาน ส่วนผู้นำชาวพื้นเมืองซึ่งเป็นตัวแทนของบริษัทที่ทำหน้าที่เก็บผลประโยชน์จากชาวนามาให้บริษัทวีไอซีก็จะได้รับผลตอบแทนในรูปของเงินเดือน นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้มีการเก็บภาษีที่ดินตามแบบที่อังกฤษปฏิบัติอยู่ในเบงกอล การให้ประชาชนมีอิสระในการค้าและการเพาะปลูก ซึ่งจะทำให้ชาวนาและเกษตรกรมีแรงจูงใจมากขึ้น⁴⁸

เกี่ยวกับการเก็บภาษีที่ดินนั้น ฟาน โฮเกินดอร์ฟ เสนอให้มีการแบ่งที่ดินเป็นส่วนเล็กๆ ให้เกษตรกร โดยเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคล ซึ่งจะมีการลงทะเบียนและให้ใบรับรองกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้น ส่วนที่ดินที่ว่างเปล่าจะอนุญาตให้ชาวยุโรป ชาวจีน ชาวจวา หรือ ชาวพื้นเมืองอื่นๆ เข้ามาดำเนินการได้ ในส่วนของป่าไม้ยังคงเป็นทรัพย์สินของรัฐ ภาษีที่ดินและภาษีเงินได้ (poll -tax) จะต้องจ่ายเป็นเงินสด⁴⁹

อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอของ ฟาน โฮเกินดอร์ฟ นั้นได้รับการปฏิเสธในที่ประชุมซึ่งเนเดอเบอร์กมีบทบาทสำคัญ แม้ว่าข้อเสนอของ ฟาน โฮเกินดอร์ฟ จะถูกปฏิเสธ แต่ในเวลาต่อมาแรฟเฟิลส์ก็ได้นำมาข้อเสนอของ ฟาน โฮเกินดอร์ฟ มาใช้เมื่ออังกฤษเข้ามาปกครอง

ข้อเสนอของเจ้าหน้าที่ชาวคัตซ์ทั้งสองกลุ่มนั้น แสดงให้เห็นถึงมุมมองที่แตกต่างที่มีต่อชาวพื้นเมืองชวา โดยกลุ่มของเนเดอเบอร์กเป็นกลุ่มเจ้าหน้าที่วีไอซีที่มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อชาวจวา กลุ่มนี้เห็นว่าระบบแบบเดิมที่วีไอซีใช้มาก่อนนั้นคืออยู่แล้ว ส่วนการล้มละลายของบริษัทวีไอซี มีสาเหตุ

* เป็นเขตหนึ่งในเบงกอล

⁴⁷P.B.R Carey, "Aspects of Javanese history in the nineteenth Century," in *The Development of Indonesian Society from the Coming of Islam to the Present Day*, p. 53.

⁴⁸John Bastin, *The Native Policies of Sir Stamford Raffles in Java and Sumatra* (London: Oxford University Press, 1957), p. 13. และ ภูวดล ทรงประเสริฐ, อินโดนีเซีย: อดีตและปัจจุบัน, หน้า 116.

⁴⁹John Bastin, *The Native Policies of Sir Stamford Raffles in Java and Sumatra*, p. 14.

สำคัญมาจากปัจจัยภายในของบริษัทเอง แต่ในขณะเดียวกัน ฟาน โฮเกินคอร์ฟ ถือเป็นตัวแทนของเจ้าหน้าที่วีไอซี ที่มองจากสภาพความเป็นจริงว่า ความทุกข์ยากของชาวพื้นเมืองที่เกิดจากการบูคริด บังคับ ทั้งจากเจ้าหน้าที่ฮอลันดาและจากหัวหน้าชาวพื้นเมือง ล้วนเป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลให้นโยบายการค้าของวีไอซีไม่ได้ผลคืออย่างที่คาดหมาย การทำให้ชาวชวาอยู่ดีกินดีจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะทำให้เกิดแรงจูงใจทางเศรษฐกิจและทำให้ประชาชนมีกำลังในการซื้อ

จะเห็นว่าแนวคิดของ ฟาน โฮเกินคอร์ฟนี้ นับเป็นแนวคิดของคนกลุ่มใหม่ที่เริ่มรับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทั้งในยุโรปและเอเชีย ซึ่งคนกลุ่มนี้อาจมองว่า นอกจากฮอลันดาแล้วยังมีชาติอื่นๆที่เริ่มมีอำนาจมากขึ้น ดังนั้น จึงมีความพยายามในการค้นหาวิธีการดำเนินนโยบายต่างๆในชวาเพื่อให้สามารถปกครองได้ยาวนาน และเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาประชาชนชาวพื้นเมือง อันจะนำผลประโยชน์มาสู่รัฐบาลฮอลันดา

4. เกาะชวาภายใต้การปกครองของ เฮอรัมัน วิลเลิม ดานเคลล์, ค.ศ.1808-1811

แม้ฝรั่งเศสจะยึดครองเนเธอร์แลนด์ได้ใน ค.ศ.1795 แต่ภายในเกาะชวาไม่ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงเท่าใดนัก จะมีก็เพียงแต่การเปลี่ยนฐานะของวีไอซีจากบริษัทไปอยู่ภายใต้การดูแลของรัฐบาล อีกทั้งกฎบัตรที่ประกาศใช้ในการปกครองเกาะชวา ใน ค.ศ.1803 ก็ร่างโดยคณะกรรมการที่เป็นกลุ่มเจ้าหน้าที่ที่มีลักษณะอนุรักษนิยม จึงทำให้ยังไม่เกิดความเปลี่ยนแปลงมากนักในเกาะชวา

ความเปลี่ยนแปลงภายในชวาได้เกิดขึ้นอย่างชัดเจนมากขึ้น เมื่อพระเจ้าัน โปเลียนมหาราชได้แต่งตั้งพระเจ้าหลุยส์ (King Louis) ซึ่งเป็นพระอนุชาของพระองค์ ให้ไปปกครองเนเธอร์แลนด์ ใน ค.ศ. 1806 เกี่ยวกับการปกครองในชวานั้น พระเจ้าัน โปเลียนต้องการเพิ่มการป้องกันชวาให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น เพื่อรับมือกับการรุกรานของอังกฤษ จึงมีการส่งผู้ว่าการคนใหม่เข้ามาปกครองชวา คือ เฮอรัมัน วิลเลิม ดานเคลล์ ซึ่งปกครองชวาตั้งแต่ ค.ศ.1808-1811

ในช่วงแรกที่ดานเคลล์เข้ามาปกครองเกาะชวา ดานเคลล์เข้ามาจัดการกิจการงานต่างๆภายในชวา ซึ่งอาจถือได้ว่าเขาเป็นผู้ว่าการประจำเกาะชวาคนแรก⁵⁰ ที่เริ่มทำการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานในเกาะชวาจากระบบเก่าที่เคยมีมา แม้ว่าก่อนนั้น ฟาน โฮเกินคอร์ฟและเจ้าหน้าที่ฮอลันดาบางคน จะแสดงความคิดเห็นมาก่อนหน้านั้นก็ตาม แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้มีอำนาจที่จะปรับเปลี่ยนนโยบายใดใดมากนัก

⁵⁰ Sar Desai, D.R. *Southeast Asia Past & Present* (United States: Westview Press, 1997), p. 87.

คานเคลสส์เข้ามาจัดการงานด้านต่างๆ เช่น ด้านการบริหารงาน สิ่งที่คานเคลสส์เริ่มทำคือ การขจัดปัญหาการทุจริตภายในองค์กร และการขยายอำนาจของรัฐบาลฮอลันดา-ฝรั่งเศส ที่ปัตตาเวียให้เป็นศูนย์กลางอำนาจที่แท้จริง ตัวอย่างเช่น บริเวณชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นบริเวณที่ฮอลันดาเข้ามามีผลประโยชน์อย่างเต็มที่ อีกทั้งอำนาจของผู้ว่าราชการการค่อนข้างเป็นอิสระจากรัฐบาลฮอลันดา-ฝรั่งเศสที่ปัตตาเวีย เมื่อคานเคลสส์เข้ามาปกครอง เขาพบว่า ตลอดระยะเวลาการปกครองที่ เอ็งเงิลฮาร์ดท์ (Engelhardt) เป็นผู้ว่าราชการการบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกเฉียงเหนืออยู่นั้น ค่าใช้จ่ายของรัฐบาลสูงขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีการเก็บภาษีและการพัฒนาสาธารณูปโภคถูกละเลย อีกทั้งยังมีการเกิดการทุจริตขึ้นในโกดังเก็บสินค้า การโกงค่าเช่าในที่ดินที่เป็นสาธารณะ รวมทั้งการนำเข้าฝิ่นโดยไม่ได้รับอนุญาต⁵¹

ที่สำคัญคานเคลสส์พบว่า ผู้ว่าราชการเอ็งเงิลฮาร์ดท์ สมรู้ร่วมคิดกับเจ้าหน้าที่บางคนทำการผูกขาดการค้าที่เขาได้ประโยชน์ ทำให้ชาวพื้นเมืองไม่ได้รับการจ่ายผลผลิตคืนจากที่ส่งไปหรือบางครั้งก็มีการโกงน้ำหนักสินค้า⁵² ภาวะเช่นนี้ทำให้คานเคลสส์เห็นว่าประชาชนในบริเวณชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือ ต้องทนทุกข์กับการคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่ระดับสูง เนื่องจากมีภาระหนี้ซึ่งเป็นข้อผูกมัดในการที่ต้องจัดส่งสินค้าต่างๆหรือเป็นแรงงานให้กับเจ้าหน้าที่ จึงสั่งให้เรียกตัวผู้ว่าราชการเอ็งเงิลฮาร์ดท์กลับ และไม่ได้มีการแต่งตั้งใครขึ้นดำรงตำแหน่งแทน โดยให้เขานี้ขึ้นตรงกับรัฐบาลฮอลันดา-ฝรั่งเศสที่ปัตตาเวีย

กรณีผู้ว่าราชการเอ็งเงิลฮาร์ดท์ นับเป็นความพยายามในการรวมอำนาจมาไว้ในมือของคานเคลสส์ และเป็นส่วนหนึ่งของการขจัดปัญหาการทุจริตของบรรดาเจ้าหน้าที่ระดับสูง ทั้งนี้เป็นเพราะแต่เดิมนั้นจากการที่เกาะชวามีพื้นที่กว้างขวาง ยากที่เจ้าหน้าที่จะเข้าไปปกครองทั่วถึง จึงต้องแบ่งการปกครองออกเป็นเขตใหญ่ๆ โดยเฉพาะบริเวณชายฝั่งทางเหนือและบริเวณชาวตะวันออก ซึ่งเป็นผลให้ผู้ว่าราชการคามเขตต่างๆ เหล่านี้เป็นอิสระและมีอำนาจอย่างเต็มที่ สภาพเช่นนี้ทำให้เกิดการทุจริตต่างๆ ได้ง่าย การเข้ามาเปลี่ยนแปลงของคานเคลสส์ จึงถือว่าเป็นการเริ่มทำให้ปัญหาการทุจริตได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

นอกจากการดึงอำนาจจากฮอลันดามาไว้ในมือของรัฐบาลฮอลันดา-ฝรั่งเศส ที่ปัตตาเวียเพียงผู้เดียวแล้ว เพื่อให้อำนาจของผู้ว่าการประจำเกาะชวาทัวถึง ในการบริหารงานในส่วนท้องถิ่น คานเคลสส์จึงได้แบ่งพื้นที่เกาะชวาออกเป็น 9 อำเภอ (prefecture) มีนายอำเภอ (prefect) เป็นผู้บริหารสูงสุดขึ้นตรงต่อผู้ว่าการแห่งปัตตาเวีย ทั้ง 9 อำเภอนี้เปรียบเสมือนตัวแทนของอำนาจของ

⁵¹ Clive Day, *The Policy and Administration of the Dutch in Java* (London: Oxford University Press, 1966), p. 150.

⁵² Sar Desai, D.R. *Southeast Asia Past & Present*, p. 89.

เขาคามแต่ละพื้นที่ส่วนต่างๆของเกาะชวา⁵³ โดยที่อำนาจทางการเมือง การบริหารราชการ การเงิน การทหาร และการศาล จะอยู่ในมือของนายอำเภอเหล่านี้ซึ่งอยู่ภายใต้คำสั่งของรัฐบาลที่ปัตตาเวีย อีกชั้นหนึ่ง เจ้าหน้าที่เหล่านี้จะได้รับเงินเดือนเป็นการตอบแทน ทั้งนี้เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการ โกงภาษีของเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้ยังมีการทำบัญชีเพื่อตรวจสอบการใช้เงินของเจ้าหน้าที่อีกด้วย นับเป็นความพยายามในการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในชวา และนโยบายดังกล่าวประสบความสำเร็จพอสมควร

ทางด้านเศรษฐกิจ คานเดลส์ไม่ได้เข้ามาปรับเปลี่ยน แต่ได้มีการหารือถึงความเป็นไปได้ ในการยกเลิกระบบการบังคับขนส่งและการบังคับเกณฑ์แรงงาน ในเรื่องภานี้ นั้น ภาษีที่ได้จะถูก ส่งให้กับคานเดลส์โดยตรง ทำให้บรรดาตัวแทนชาวพื้นเมืองที่เคยดูแลผลประโยชน์ของบริษัท ได้รับการควบคุมอย่างเข้มงวด

ในส่วนของประชากร แม้ว่าจะมีการพัฒนาการบริหารและสวัสดิการของชาวชวาให้ดีขึ้น แต่ในความเป็นจริงนั้น ชาวชวายังคงลำบากอยู่เช่นเดิม จากการที่คานเดลส์มีนโยบายที่จะสร้าง ชาวชวามีความเข้มแข็งเพื่อรับมือกับการโจมตีของอังกฤษ ทำให้รัฐบาลต้องเร่งหาเงินเพื่อที่จะมาใช้ เป็นค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงกองทัพและสาธารณูปโภคต่างๆ เพื่อรับมือกับการเข้ามาแทรกแซง ของอังกฤษ

เนื่องจากในขณะที่คานเดลส์ปกครองอยู่นั้น ราคากาแฟปรับตัวสูงขึ้น จึงทำให้มีการขยาย พื้นที่ไร่กาแฟมากขึ้นพร้อมไปกับการกดขี่แรงงานที่เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย นอกจากนี้ รัฐบาล ฮอลันดา-ฝรั่งเศส ยังเปิดโอกาสให้ชาวดัตช์ที่เป็นเอกชน ได้รับกรรมสิทธิ์ในที่ดินรอบๆ ปัตตาเวีย ซึ่งเป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้มีบังคับการเกณฑ์แรงงาน จึงทำให้ประชาชนถูกกดขี่จากกลุ่ม คนเหล่านั้น รวมทั้งภาระที่ต้องส่งส่วยและขนส่งให้รัฐบาลด้วย

นอกจากนี้บรรดาตัวแทนชาวพื้นเมืองที่ถูกลดอำนาจไป ก็กลับเข้ามามีอำนาจใหม่ ซึ่งเป็นผล จากการที่รัฐบาลต้องการเกณฑ์แรงงานเพื่อก่อสร้างถนน โดยคานเดลส์ต้องการสร้างถนนจาก เมืองอันเซอร์ (Amoy) ริมฝั่งช่องแคบซุนดาในรัฐสุลต่านบันเต็น ไปยังเมืองปานารูกัน (Panarukan) ทางตะวันออกสุดของเกาะชวา ระยะทางถึง 1,000 กิโลเมตร⁵⁴ เป็นผลให้ประชาชนบริเวณชายฝั่ง

⁵³ Clive Day, *The Policy and Administration of the Dutch in Java*, p. 152.

⁵⁴ P.B.R Carey, ed. And trans. *Babad Dipanagara: An Account of the Outbreak of the Java War 1825 - 1830: The Surakarta Court Version of the Babad Dipanagara with translation into English and Indonesian* (Kuala Lumpur: The Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society Monograph no.9, 1981), p. 47.

ทางเหนือของชาวได้รับความเดือดร้อน จึงอพยพหลบหนีไปยังดินแดนข้างเคียงหรือบริเวณเกาะอื่นๆ เพื่อให้รอดพ้นจากการเกณฑ์แรงงานของคานเคเลส⁵⁵

ในด้านความสัมพันธ์กับบรรดาเจ้าพื้นเมืองนั้น เนื่องจากคานเคเลสไม่พยายามที่จะสร้างสัมพันธ์กับเจ้าพื้นเมือง เป็นผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ฮอลันดากับชาวพื้นเมือง รวมไปถึงผู้ปกครองชั้นสูงนั้นเสื่อมลง จะเห็นได้จากกรณีบันเต็น ทูตของคานเคเลสที่ส่งไปจากปัตตาเวียพร้อมกองกำลังทหารเพื่อดำเนินคดีต่อคานแห่งบันเต็น ในกรณีการเกณฑ์แรงงานเพื่อสร้างถนนล่าช้า ได้เกิดความขัดแย้งกับสุลต่านทำให้ถูกสังหารทั้งคณะ ด้วยเหตุนี้ คานเคเลสจึงเข้าโจมตีและทำลายนครหลวงของรัฐสุลต่านบันเต็นอย่างย่อยยับและเนรเทศสุลต่านไปยังเมืองอัมบอน และถือโอกาสยึดดินแดนเป็นเขตแดนของฮอลันดา⁵⁶

สิ่งที่สนับสนุนอีกว่าความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าพื้นเมืองกับคานเคเลสไม่ไปในทางที่ดีนัก จะเห็นได้จาก การที่คานเคเลสประกาศข้อบังคับใหม่เกี่ยวกับพิธีการและมารยาทที่เจ้าหน้าที่ของฮอลันดาควรประพฤติ เช่น ข้าราชการฮอลันดาไม่ต้องแสดงความเคารพเจ้าครองนครด้วยระเบียบปฏิบัติอย่างเดิม และอนุญาตให้เจ้าหน้าที่ฮอลันดาสวมหมวกเมื่อเข้าพบเจ้าผู้ครองเมืองด้วย ซึ่งเป็นเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าชาวพื้นเมืองกับเจ้าหน้าที่ฮอลันดาเสื่อมลง

เนื่องจากคานเคเลสต้องการยกเลิกสัญญาขอกาณาเขตของอาณาจักรมะละรัมให้แก่วีไอซี เพื่อแลกเปลี่ยนกับการรับรองฐานะของมกุฎราชกุมารของซุซุฮันันปากูบูโวโนที่ 2 ใน ค.ศ.1749 โดยคานเคเลสตีความถือว่าการยกเลิกให้ใน ค.ศ.1749 เป็นการยกอำนาจเหนือชาวให้อยู่ภายใต้การปกครองของฮอลันดา การตีความเช่นนั้นของคานเคเลสนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่าง คานเคเลสกับเจ้าพื้นเมือง โดยเฉพาะสุลต่านฮาเม็งกูบูโวโนที่ 2 แห่งขอกยาการ์ตา ในขณะที่ซุซุฮันันปากูบูโวโนที่ 4 (Susuhunan Pakubuwana IV) ขอมรับการตีความของคานเคเลส

การต่อต้านของสุลต่านแห่งขอกยาการ์ตา เป็นผลให้คานเคเลสนำกองกำลังเข้ายึดพระราชวังขอกยาการ์ตา และถอดสุลต่านฮาเม็งกูบูโวโนที่ 2 ออกจากตำแหน่งในเดือนธันวาคม ค.ศ.1810 พร้อมกับตั้งมกุฎราชกุมารขึ้นเป็นผู้สำเร็จราชการ มกุฎราชกุมารพระองค์นี้ต่อมาจะได้ขึ้นครองราชย์เป็นสุลต่านฮาเม็งกูบูโวโนที่ 3 จากนั้นคานเคเลสก็ทำสัญญาใหม่กับนครรัฐขอกยาการ์ตา รวมทั้ง สุระการ์ตา โดยการผนวกดินแดนส่วนใหญ่ของราชสำนักทั้งสองเข้ากับปัตตาเวีย และยกเลิกสัญญาเช่าหัวเมืองชายฝั่งที่เคยทำมาก่อนหน้านั้น⁵⁷

⁵⁵ กวาดล ทรงประเสริฐ, อินโดนีเซีย: อดีตและปัจจุบัน, หน้า 121.

⁵⁶ Heather Sutherland, "Note on Java's Regent Families part 1," *Indonesia* 16 (October 1973): 119.

⁵⁷ M.C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia, c.1300 to present*, p. 108.

นอกจากนี้ในดินแดนของสุลต่านซีเรเบน ดานเคิลส์ก็เข้าไปแทรกแซงมากขึ้น ทำให้ผู้นำซีเรเบนแตกออกเป็น 3 กลุ่มสร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนและความชิงชังชาวคัตช์มากขึ้น⁵⁸

ภายใต้การดำเนินงานของดานเคิลส์ในชวาอาจกล่าวได้ว่า ดานเคิลส์ประสบความสำเร็จในช่วงต้นที่เขาเข้ามาปกครอง เนื่องจากปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาการบริหารราชการ การคอร์รัปชัน ได้รับการแก้ไขและค่อนข้างได้ผลดังที่ต้องการและถือเป็นการเริ่มต้นของเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชวานับตั้งแต่บริษัทวีไอซีเข้ามามีอิทธิพลในเกาะชวา

แต่เนื่องจากเป้าหมายหลักของการเข้ามาปกครองชวาของดานเคิลส์ คือ การป้องกันกองทัพของอังกฤษไม่ให้มายึดครองชวาได้ เป็นผลให้นโยบายช่วงต่อมาของดานเคิลส์มุ่งไปที่ผลประโยชน์ของฮอลันดามากกว่าจะเล็งเห็นถึงการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชน ทำให้นโยบายที่ตั้งใจจะปรับปรุงเช่น การขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชกาแฟซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจในขณะนั้น รวมทั้งการพยายามยกเลิกบังคับเกณฑ์แรงงานเพื่อทำการเพาะปลูก หยุคชะงัก ทั้งนี้เพราะดานเคิลส์ได้นำระบบเก่าๆที่วีไอซีใช้กลับมาใหม่ ด้วยเหตุผลคือ ต้องการเงินเพื่อไปใช้ในกิจการทางทหาร และเพื่อป้องกันการรุกรานของอังกฤษ นอกจากนี้ยังมีการบังคับเกณฑ์แรงงานเพื่อไปใช้ในการสร้างสาธารณูปโภค โดยเฉพาะการสร้างถนน สิ่งเหล่านี้สร้างความลำบากให้กับชาวชวาอย่างมาก นโยบายต่างๆที่ดานเคิลส์พยายามแก้ไข โดยเฉพาะการคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่นั้นแม้จะได้ผลแต่ไม่ได้ทำให้ชาวชวามีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

อย่างไรก็ตาม นับว่าดานเคิลส์เป็นบุคคลแรกๆ ที่ทำให้การบริหารงานในชวามีความเปลี่ยนแปลง ซึ่งต่อมาแรฟเฟิลส์ได้นำวิธีการของเขามาปรับปรุงใช้ แต่อาจกล่าวได้ว่าความเข้มงวดในนโยบายและการดำเนินงานของดานเคิลส์ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่ประชาชนชวาอย่างมาก เพราะไม่เพียงแต่ชาวยุโรป เจ้าพื้นเมืองระดับสูง และผู้นำชาวพื้นเมืองที่ไม่พอใจ แต่เจ้าหน้าที่ฮอลันดาบางคนก็ไม่พอใจการปกครองของดานเคิลส์เช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าหน้าที่เหล่านี้ถูกลดบทบาทลง รวมไปถึงพ่อค้าเอกชนชาวคัตช์บางส่วนด้วย

ความไม่พอใจในการปกครองของดานเคิลส์ได้แพร่ขยายไปทั่วชวา รวมไปถึงปัญหาความขัดแย้งกับเจ้าพื้นเมือง ส่งผลให้เจ้าพื้นเมืองบางคนหันไปให้ความร่วมมือกับอังกฤษในการเข้ามาโจมตีฮอลันดา สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ดานเคิลส์ต้องถูกเรียกตัวกลับในที่สุด โดยมอบตำแหน่งให้ยาน วิลเลียม ยานเซนส์ (Jan Willem Janssens) ทำหน้าที่แทนในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1811

เมื่อยานเซนส์เข้ามาปกครองชวา เขาทราบดีว่าจะต้องเผชิญกับการรุกรานของอังกฤษ การที่เขาเข้ามารับช่วงอำนาจต่อจากดานเคิลส์ทำให้ยานเซนส์ต้องเจอกับปัญหา ทั้งการไม่ได้รับความร่วมมือจากบรรดาเจ้าครองนครและชาวพื้นเมือง อีกทั้งสภาพการเงินก็ย่ำแย่ ในช่วงต้นเดือน

⁵⁸ กวอดท ทรงประเสริฐ, อินโดนีเซีย: อดีตและปัจจุบัน, หน้า 121.

สิงหาคม ค.ศ.1811 กองเรืออังกฤษก็ไปถึงปัตตาเวียและยึดเมืองต่างๆได้ ขานเซนส์ได้บัญชาการให้ทหารต่อสู้อย่างเต็มที่ แต่เมื่อเห็นว่าการต่อสู้ไม่ได้ผล จึงทำสัญญาสงบศึกที่เซมารัง ในวันที่ 17 กันยายน ค.ศ.1811 โดยขานเซนส์ยอมยกเกาะชวา บาห์ลี และลอมบอก รวมทั้งปาเล็มบัง ดิมอร์ และ มากัสซาร์ ให้แก่อังกฤษ

กล่าวโดยสรุป การปกครองของฮอลันดาก่อนที่อังกฤษเข้ามานั้น เกาะชวาถูกแบ่งออกเป็นเขตต่างๆ วิโอซีเข้ามาปกครองเขตเหล่านั้นทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยเน้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ การเข้ามาแทรกแซงและเกี่ยวข้องกับทางการเมืองในชวานั้นทำเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของบริษัท

บทบาทของเจ้าหน้าที่ฮอลันดาและผู้นำชาวพื้นเมืองในการผูกขาดการค้ารวมไปถึงระบบการส่งส่วยและขนส่งไปให้กับรัฐบาล และการเกณฑ์แรงงานนั้น มีผลทำให้ความเป็นอยู่ของประชาชนชาวชวาลำบาก ภายหลังจากการที่วิโอซีล้มละลายใน ค.ศ.1799 รัฐบาลฮอลันดามีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาการบริหารงานในเกาะชวาเพื่อให้ความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น อันจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ของฮอลันดาด้วย แต่ก็ไม่ได้นำไปปฏิบัติเท่าใดนักเนื่องจากฮอลันดาต้องเผชิญกับปัญหาใหม่ นั่นคือการรุกรานของอังกฤษ

อาจกล่าวได้ว่า แม้ว่าประชาชนจะได้รับผลลึบจากการเข้ามาปกครองของฮอลันดา แต่ไม่มีกลุ่มใดที่จะพยายามต่อต้านฮอลันดาอย่างชัดเจน แม้กระทั่งบรรดาเจ้าชาวพื้นเมืองนั้นต่างมีความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ของฮอลันดาก่อนข้างไปในทางที่ดีทั้งนี้เพราะต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์จากกัน ตัวอย่างเช่น ความยุ่งยากภายในราชสำนักชิเรบน เนื่องจากพระโอรสที่ไม่มีสิทธิ์ในราชบัลลังก์ ได้ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดาซึ่งสิ้นพระชนม์ใน ค.ศ.1799 หลังจากนั้นฮอลันดาได้เข้ามาแทรกแซง แต่ก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์นัก เพราะประชาชนเกลียดชังคนจีนที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางให้กับฮอลันดา

ชาวชวาทั้งระดับสูงและประชาชนธรรมดาต่างแบ่งออกเป็นหลายฝ่าย บางกลุ่มก็เข้าร่วมกับฮอลันดา บางกลุ่มก็ต่อต้าน ในส่วนที่ต่อต้านนั้นไม่ได้หมายความว่า ชาวชวากลุ่มนี้จะต่อต้านฮอลันดาด้วยเหตุผลเกี่ยวกับการเข้ามาปกครองของฮอลันดาเพียงอย่างเดียว ยังมี กลุ่มที่ต่อต้านฮอลันดาบางกลุ่ม ที่อ้างเหตุผลเพียงเพราะคนเหล่านั้นเป็นชาวตะวันตก เนื่องจากพวกเขาเชื่อว่า

---

⁵⁹P.B.R. Carey, "Aspects of Javanese history in the nineteenth Century," in *The Development of Indonesian Society from the coming of Islam to the Present Day*, p. 42.

เป็นพวกนอกกริต (infidel: kafir)⁶⁰ การต่อต้านด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันจึงทำให้ไม่มีการต่อต้าน สอดคล้องอย่างรุนแรง ทั้งนี้เนื่องจากไม่สามารถรวมตัวภายใต้เหตุผลเดียวกันได้

แม้ว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการเข้ามาปกครองของดานครองจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเกาะชวาในเรื่องการปกครอง การบริหารงาน การปราบปราม คอร์รัปชันพอสมควร แต่สิ่งเหล่านั้นไม่ได้ทำให้ความเป็นอยู่ของประชาชนชวาดีขึ้นเลย ชาวชวาที่ระดับสูง และประชาชนทั่วไป ต่างไม่พอใจความเข้มงวดของดานครอง เช่นการเกณฑ์แรงงานเพื่อสร้างถนนมากกว่า ด้วยเหตุนี้ผลประโยชน์ต่างๆที่รัฐบาลคาดว่าจะได้รับมากขึ้นจึงไม่ได้ผลเป็นไปอย่างที่คิดไว้ ดังนั้นความพยายามในการทำให้ความเป็นอยู่ของชาวพื้นเมืองชวาดี อันจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ของรัฐบาลที่ปกครอง จึงยังคงถือเป็นภาระที่สำคัญ ซึ่งสิ่งนี้เป็นสิ่งที่อังกฤษ เมื่อเข้ามาปกครองชวาก็ต้องเผชิญต่อไป

---

⁶⁰M.C. Ricklefs, *Jogjakarta under Sultan Mangkubumi, 1749 - 1792: A History of The Division of Java*, p. 27.

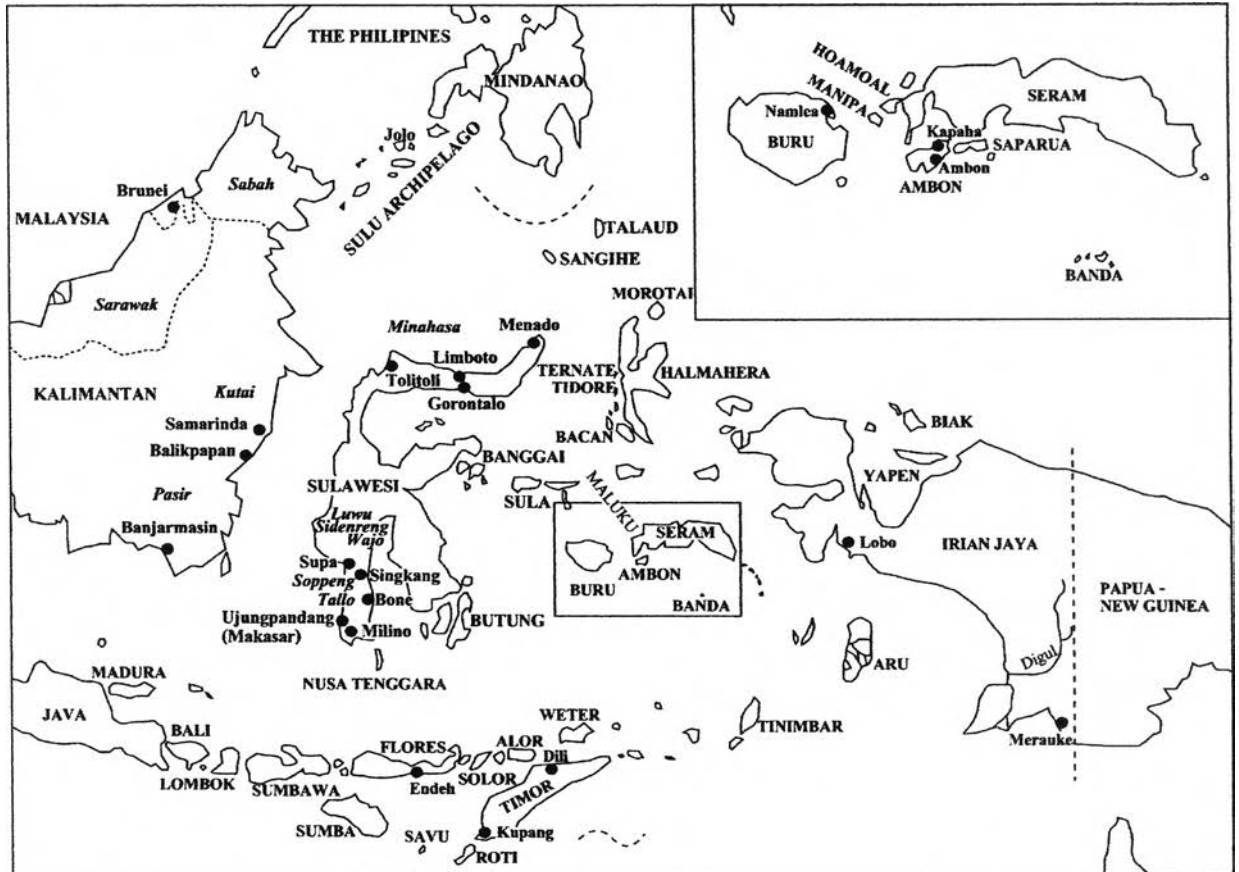
รูปที่ 3 แผนที่แสดงที่ตั้งของเกาะชวา

Base: 802898A1 (C00429) 11-07

ที่มา sunsite.nus.edu.sg/SEALinks/maps/indonesia.gif

รูปที่ 4 แผนที่แสดงเกาะต่างๆในหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกเฉียง

ที่มา: M.C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia, c.1300 to present* (London and Basingstoke: Macmillan, 1981), p. 316.